

RAÁB RENÁTA

Szabadságharcunk és a dán közvélemény

I. Forradalom és rendszerváltás Koppenhágában

„Március 21-e új életet jelentett számomra. Végre olyannak láttam a dán népet, mint amilyennek a sagákból ismertem meg. Ideáljaim életre keltek, és dobogott a szívem a büszke öntudattól. Ha megláttam a dán nemzeti színeket, cikkeket olvastam a háborúról, vagy találkoztam a bátor honvédekkel (landsoldat), valami megmozdult bennem, éppúgy, mint mikor az ember idegen országban meghallja anyanyelvének szeretett csengését” – emlékezik vissza 1850 végén a nevezetes napra egy sjællandi fiatalasszony.¹

Nem véletlen Clare Raphael lelkesedése, hiszen március 21-e a dán nép életében döntő jelentőségű nap volt. 1848. március 21-én a dán fővárosban a Christiansborg elé vonuló tömeg nyomására végérvényesen megdőlt az abszolutista rendszer, megalakult az első felelős dán minisztérium, s megindulhatott a 30-as évektől a dán közgondolkodásban főszerepet játszó társadalmi és gazdasági reformtervek megvalósítása. A március 21-i rendszerváltás eredményeként egy évvel később, 1849. június 5-én elfogadta az alkotmányozó nemzetgyűlés a júniusi alkotmányt (Junigrundlov), melyet még a magyarokhoz képest is sokkal inkább jövője, mint múltja felé forduló dán nép munkaszüneti nappal tisztelt meg. A március 21-i forradalmat, majd az ezt követő 1848-50-ig tartó hároméves polgárháború emlékét idézi H. W. Bissen fredericiai csatatéren álló, 1858. július 6-án leleplezett honvéd emlékműve is (landsoldatstatue), melynek talpazatán tisztán olvasható a felirat: „Sit løfte har han holdt” (Megtartotta ígétét).² Ennek a háborúnak még mára sem fakult meg az emléke, melyet jól tükröz az a vita, amit Bissen „Istedløve” emlékművének újraelhelyezése körül forog.³ 1998 tavaszán a 150. évfordulóra a dán történészek is – akárcsak a magyarok – gazdag programkínálattal készültek. A koppenhágai Ingrid Jespersen Gimnáziumban 1999 őszén egy hétre félretették az órarendet annak érdekében, hogy a diákok kizárólag a 150 éves alkotmány elemzésével foglalkozhassanak. 1999. október 23-án 300 diák, tanár és szülő fátylós jubileumi menettel ünnepelte a másfél évszázada ezen a napon összeült alkotmányozó nemzetgyűlést. A felvonulás a Kongens Nytorv-on kezdődött, s a Chris-

¹ Bjørn, Claus: 1848 Borgerkrig og revolution. Gyldendal, København, 1998. 141. (a továbbiakban: Bjørn 1998.)

² A felirat arra az epizódra utal, amikor 1849. július 6-án a fredericiai csata napján Schleppegrell tábornok közvetlenül az erődből való kitörés előtt odalovagolt zászlóaljaihoz, s megkérdezte őket: „Bízhatok-e bennetek”? A kérdésre rövid, de egyértelmű választ kapott: „Igen tábornok úr, igen.” (Bokenhauser, Christian – Hattin, Jørgen: Det begyndte i 48. Nyt Nordisk Forlag, København, 1948. 125.)

³ Az 1850. július 2-i istedi csata tiszteletére 1862-ben a fredericiai temetőben felállított, orosz-lánt ábrázoló emlékművet az 1864-es dán vereség után a német hadizsákmányként Berlinbe szállították, ahonnan csak 1945 végén amerikai támogatással sikerült Koppenhágába visszahozatni. Az orosz-lánt azóta a Hadtörténeti Múzeum mögötti téren hirdeti a dán katonák bátorságát. Többször is felmerült már „Az istedi orosz-lánt Fredericiában való újraelhelyezéséért” nevű egyesület részéről az emlékmű eredeti helyszínre való visszahelyezésének igénye. Bár a terv megvalósításához jelenleg mind az anyagi, mind a morális feltételek biztosítottak, német részről mégis visszautasító válasz érkezett azzal az indokkal, hogy „ez csak a régi sebeket szakítaná fel”. A német állásfoglalás ismeretében a dán közvélemény kívánságával szembel helyezkedve a dán kulturális minisztérium is nemet mondott legutóbb az istedi emlékmű visszahelyezésének tervére. (Politiken Weekly, 1999. augusztus 25.)

tiansborg előtt ért véget. Egy olyan útvonal ez, melyen annak idején 1848. március 21-én indult el a tömeg, hogy demokratikus alkotmányt követeljen Dánia számára.⁴

Az 1848 iránt érdeklődő olvasó azonban a magyar szakirodalomban alig, de legalábbis ritkán találkozhat ezzel a háborúval, pedig a korabeli európai politikai vezetés a nyugati közvéleménnyel egyetemben élénk figyelemmel kísérte a Dán Monarchiában dúló polgárháborút, s fontos tényezőként tartotta számon a schleswigi kérdést mint az 1848. év egyik megoldásra váró, régóta húzódó problémáját. A dán események kapcsán szinte kizárólag csak német forrásokra támaszkodni tudó történetírásunk, ha mégis érinti a hároméves háborút, a konfliktusról természetesen egyoldalú véleményt alkot. A magyar szakirodalomban ez az esemény általában úgy szerepel, mint zavaró, de jelentéktelen tényezője a német egységpolitikának, hiszen a kis dán háború kiterjedésénél fogva túl gyenge volt ahhoz, hogy igazi kihívást, külső fenyegetettséget jelentsen a németiség számára, ami pedig adott esetben segíthette volna az új demokratikus Németország összekovácsolását.

1848-ban Magyarországon és Dániában is hasonló jelszavakkal indult harcba a nemzeti liberális tábor, külpolitikai téren a két nép törekvése mégis teljesen szemben találta magát. A két mozgalom egyetlen, de mindkét ország jövője számára nagy jelentőséggel bíró érintkezési felülete a szomszédban formálódó új Németország volt. A német egység ügye mindkét országban felszította a kedélyeket, csak éppen más előjellel. Míg az új demokratikus Németország létrejötté Magyarország számára komoly politikai lehetőségeket rejtett magában, a Dán Monarchiát felbomlással fenyegette. Míg Magyarország első felelős minisztériuma nem talált Európában Frankfurton kívül más szövetségest, Dánia első felelős minisztériuma a Pál-templom professzoraiban a „haza hóhérait” látta.⁵ A német egység ügye miatti dán aggodalom megalapozott volt, hiszen a Pál-templomban összeült nemzetgyűlés felkarolta az ún. schleswig-holsteini programot, mely a két hercegség, Schleswig és Holstein önálló állammá való egyesítését, majd Dániától való teljes elszakadását, végül pedig az új Németországhoz való csatlakozását tűzte ki célul. Ez a program nemcsak a dán-német monarchia megsemmisítését, hanem egész Schleswig, valamint a hercegség területén élő körülbelül fele arányban dán nemzetiségű lakosság elvesztését is jelentette. Dániában így lassan kialakult az a felfogás, hogy a német egység szimbóluma Schleswig, s nem egészen alaptalanul, hiszen a Dán Monarchiában létrejött schleswig-holsteini mozgalommal mind a Gagern-, mind pedig később a Radowitz-féle politika rokonszenvezett.⁶

Az 1814-es bécsi rendezés után harmadrangú európai állammá süllyedt Dán Monarchia magában foglalta mindenek előtt a királyságot (Kongeriget Danmark), melyet délről a Kongeå folyó határolt. A királyság 1846-ban 1 400 000 lakossal rendelkezett. A Kongeåtól délre, az Ejder folyóig terjedt Schleswig (dán nevén Slesvig/Sønderjylland) hercegség 360 000 lakosával. Schleswigit délről Holstein (480 000 fő), illetve Lauenburg (46 000 fő) hercegségek határolták. A monarchiához tartozott ezen kívül társországgént Izland és a Ferøer szigetek, tartományként Grønland, a dán nyugat-indiai szigetek (St. Thomas, St. Croix, St. Jan), az afrikai aranyparti kolóniák, valamint az indiai kolóniák (Trankebar). Az

⁴ Politiken Weekly, 1999. november 10.

⁵ A Budapest-Frankfurt szövetségről Gergely András: A Frankfurt-Budapest szövetség kialakulása 1848 tavaszán. Századok, 130. évfolyam, 1996. 5. szám. Különlenyomat (a továbbiakban: Gergely); Urbán Aladár: Európa a forradalom forgószélében 1848-1849. Budapest, 1970.; Hajnal István: A Batthyány-kormány külpolitikája. Gondolat, Budapest, 1987. II. kiadás; Erdődy Gábor: A forradalmi magyar kormány és sajtóorgánumai a németországi változásokról 1848-ban. Századok, 111. évfolyam, 1977. 3. szám; Erdődy Gábor: A magyar kormányzat európai látóköre 1848-ban. Budapest, 1988. 70.

⁶ Hjelholt, Holger: Radowitz og det slesvig – holstenske spørgsmål i oktober 1850. Historisk Tidsskrift 12. Række, Bind V. København, 1971.

1848-as mozgalmak azonban csak a szűkebb értelemben vett Dán Monarchiát rázták meg, mely gyarmatai és társországai nélkül 58 000 km² területre zsugorodott össze.⁷

Azok az okok, melyek az 1848-as robbanáshoz juttatták a Dán Monarchiát, a már említett bécsi kongresszusra vezethetők vissza. A fő problémát az jelentette, hogy a január 14-én Kielben megkötött béke értelmében a Norvégia elvesztéséért kárpótlásként adományozott két német hercegség, Holstein és Lauenburg úgy vált a Dán Monarchia integrált részévé, hogy közben a 35 országból és 4 birodalmi városból kialakított Német Szövetségnek is teljes jogú tagja lett, melyet a dán király mint Holstein és Lauenburg hercege a frankfurti szövetségi gyűlésen köteles volt képviselni. A bécsi döntés így lehetővé tette a Szövetség számára, hogy közvetett módon beavatkozzon a Dán Monarchia belső ügyeibe. Ennek következtében az abszolutista dán királyok politikája, az ún. egységpolitika (helstatspolitik), mely a birodalom egyes részei közötti szigorú egyensúly fenntartására – mint mindennél fontosabb célra – irányult, komoly veszélybe került. Az európai udvarok nem kis aggodalommal kezdték figyelni a feszültségeket, nemzeti ellentéteket, melyek először Schleswig hercegségén belül, majd a hercegségek és a királyság vezetésén belül, míg végül a Dán Monarchia és a Német Szövetség között keletkeztek.⁸

A 30-as években Németországban meginduló expanzív jellegű gazdasági, politikai fejlődés jelentős támaszt nyújtott a holsteini nemesség körében már létező „adminisztratív schleswig-holsteini identitástudatnak”, s Uwe Jens Lørsen 1831-ben megjelent röpirata már a népi schleswigholsteinizmus első megnyilvánulásának volt tekinthető.⁹ A schleswig-holsteini párt programja azonban csak 1844-ben, az itzehoe-i gyűlésen öltött hivatalos formát, amikor a rendek I. Christian dán uralkodó 1460-as oklevelére hivatkozva elfogadták a három híres alapmondatot: 1. Schleswig és Holstein hercegségek önálló államot képeznek a királysággal szemben, 2. a két hercegség örökre és szétválaszthatatlanul összetartozik (up ewig ungedelt), 3. csak és kizárólag az oldenburgi férfiág uralkodhat Schleswig-Holsteinben. A harmadik pont már államjogi problémákat is felvetett, hiszen VII. Frederiknek nem volt törvényes fiúörököse.¹⁰ A schleswig-holsteini programot, mely 1848-

⁷ A Dán Monarchiára vonatkozó adatok: Hjelholt, Holger: Sønderjylland under Treårskrigen I. København, G. E. C. Gads Forlag, 1959. 11.; Bjørn, Claus: Gyldendahl og Politikens DAN-MARKSHISTORIE 1800-1850; Bind 10 -Fra reaktion til Grundlov; redaktion Olaf Olsen; Nordisk Forlag Copenhagen; 122.; Danmarkshistorie af Vagn Skovgaard Petersen, Bind 5. Gyldendal, 1985. 3.

⁸ 1814-től a király Koppenhágában lényegében egy kettős monarchia fölött uralkodott. Nyelvi és kulturális szempontból az állam egy északi (dán) és egy déli (német) részre tagolódott, míg Schleswigben találkozott és keveredett a kettő. Schleswiget – mely a történelem folyamán mindig dán hercegségnek számított, s 1721-ben, mikor is a régi hercegi (gottorpi) részek egyesültek a hercegség királyi birtokaival és hivatalosan, valamint államjogilag ismét az abszolutista dán királyi korona inkorporált részévé vált – évszázadok óta együtt kormányozták és igazgatták Holsteinnel. Ez a látszólag feloldhatatlannak tűnő ellentmondás tette Schleswiget a német és dán érdekek ütközőpontjává.

⁹ Uwe Jens Lørsen, a schleswig-holstein-lauenburgi kancellária tagja 12 oldalas írásában (Ueber das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein) norvég mintájú alkotmányt követelt a két hercegség számára. Az alkotmány alapján Schleswig és Holstein önálló állammá alakulna, még pedig oly módon, hogy a Dániával való perszonálunió továbbra is fennállna. A röpirat elvben már a monarchia egységével való szakítást hirdette. A schleswig-holsteini nemesség ekkor ugyan még elutasította Lørsen követeléseit – éppen tervezett alkotmányának liberális jellege miatt –, de a schleswigholsteinizmus táborja jelentősen erősödött.

¹⁰ Mivel ezért valószínűnek tűnt, hogy az 1448-tól uralmon lévő Oldenburgi-dinasztia férfiága kihalás előtt áll, az Oldenburgi-dinasztia férfi-mellékágának képviselője, Christian August herceg bejelentette igényét nemcsak az egyesített hercegségek hercegi címére, hanem Dánia trónjára is. Követelést azzal indokolta, hogy a dán trónöröklési törvények (Kongelov) – melyek ugyan kimondták, hogy a férfiág kihalása esetén Schleswigben és a királyságban is a női ág folytatódik

ban kiegészült az új Németországhoz való csatlakozás azonnali igényével, a német szövetségi gyűlés is jóváhagyta, s április 4-i, valamint 12-i határozatában Schleswig-Holstein már mint Németország új tagállama szerepel, s a két dokumentum a Dánia elleni támadás tulajdonképpeni jogalapjává vált.

A schleswig-holsteini mozgalommal szemben egy időben fejlődött ki az Orla Lehmann vezette dán nemzeti liberális mozgalom, más néven ejderdán párt, mely azt hirdette, hogy „Dánia ott végződik, ahol Németország kezdődik”, vagyis a két hercegség határát képező Ejder folyónál. A dán nemzeti liberálisok Dánia jövőjét és függetlenségét csak úgy látták biztosítottnak, ha Holstein azonnal kiszakad a dán állam kötelékéből, csatlakozik Németországhoz, Schleswig viszont egy új szabad alkotmány által szabályozva az eddiginél szorosabban kötődik a királysághoz. Az ejderdán párt a schleswig-holsteiniek 1460-as oklevelével szemben az 1721-es angol, francia, illetve az 1773-as orosz nagyhatalmi garanciális egyezményekre hivatkozott, melyek biztosították a dán királynak Schleswig hercegi, ún. gottorpi részeinek birtoklását.

Aggasztóvá tette a helyzetet, hogy a Monarchián belül kialakult dán-német ellentét államközi szinten is egyre súlyosabb formában jelentkezett. Bár mint ismeretes, az 1814-ben létrehozott szövetségi szervek gyengék voltak, s az Ausztria és Poroszország közötti rivalizálás lehetetlenné tette az erős, cselekvőképes központi hatalom létrejöttét, az 1834 után létrejött Német Vámszövetség egyre inkább érezte hatását az Elbától északra is. Ha a szövetség Holsteinre vonatkozva hozott egy döntést, a dán kormány csak akkor tudott konzekvens maradni politikájához, ha a monarchia többi részén is érvényessé tette a szövetség határozatait. Amikor 1835-ben Roskilde-ben a rendi gyűlésen felmerült a kérdés, hogy nem lenne-e jó, ha a tárgyalások nyilvánosak lennének, a királyi komisszárius azzal utasította vissza az indítványt, hogy a királyt Holstein miatt kötik a Német Szövetség határozatai. „Esztelenség lenne a szövetség elégedetlenségét kiváltani” – hangzott a rövid, de érthető válasz.¹¹ A németektől való függés még inkább megnyilvánult katonai téren. A szövetségi kontingens¹² a kormány egységpolitikája miatt nem képezett egy elkülönített állandó egységet a hadseregben, s ez egyre nagyobb bizonytalanságot váltott ki Dániában. Mindenki azt érezte, hogy Dániának adott esetben majd német érdekekért kell feláldoznia magát. Miközben a német és dán sajtóban egyre gyűlölködőbben folyt a küzdelem, s a német lapok nyíltan követelték, hogy Dánia mint flottanemzet lépjen be a Német Szövetségbe, s legyen a szövetség tengeri állama, VIII. Christian kétségbeesetten próbált igazságot tenni a két nemzetiség között. 1846. július 8-án kiadta az ún. nyílt levelet (Det åbne Brev), mely Dánia akkori történészeinek több hónapos kutató, levéltári munkájának

(vagyis Hesseni Frederik kerülne trónra) – nem vonatkoznak se Holsteinre, se Schleswigre. Augustenburg herceg azt állította, hogy mivel Schleswig elválaszthatatlanul Holsteinhez tartozik, Schleswigre is Holstein öröklési szabályai vonatkoznak, vagyis csak a férfi-mellékág uralkodhat. Ennek pedig legközelebbi képviselője ő volt. A sajtóban megkezdett agitáció eredményesnek tűnt, s a schleswig-holsteini párt hívei köréje gyülekeztek, akikből bár hiányzott minden liberális vagy nemzeti szellem, de éppen dinasztikus céljainak köszönhetően képes volt a Dániától való elszakadási mozgalomnak legitimitást kölcsönözni.

¹¹ Flink, Troels: Omkring Ejderpolitikens udformning; Danmarks forhold til Holsten og til det tyske forbund omkring 1840, Jyske Samlinger, udgivet af Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur, Ny række. I. Bind. Redigeret af Vagn Dybdahl. Universitetsforlaget i Århus 1950-52. (a továbbiakban: Flink) 95.

¹² A német szövetségi paktum 10. §-a egy szövetségi hadsereg felállításáról rendelkezett. Míg a nagy német államok hadtesteket bocsátottak a szövetség rendelkezésére, a kisebb államok különböző alakulatokba tömörülve közösen alkottak egy-egy hadtestet. A holstein-lauenburgi kontingens a 10. hadtesthez tartozott Hannoverrel, Mecklenburggal, Braunschweiggel, valamint Hamburg, Lübeck s Bréma birodalmi városokkal együtt. Holstein hercegségnek 3600 főt kellett kiállítania.

eredményeképpen kimondta, hogy a Kongelov öröklési rendje érvényes a dán királyságon kívül Schleswigben, Lauenburgban is, s csak Holstein bizonyos részeivel kapcsolatban uralkodnak továbbra is kétségek. A nyílt levél – ahogy ez várható volt – hatalmas örömet váltott ki a királyságban. A hercegségekben és Németországban azonban háborús hangulat alakult ki.¹³ VIII. Christian következetes „hídépítő politikája” ezzel lényegében már 1846-ban összeomlott, s fia, VII. Frederik, aki apja 1848. január 20-án bekövetkezett halála után került trónra, nagyon nehéz körülmények között egy polgárháború előtt álló ország fölött vette át a kormányzást.

A februári párizsi forradalom híre alapjaiban rázta meg a Dán Monarchiát. Az ország kettészakadt, s 1848 márciusában Kielben és Koppenhágában is lezajlott a politikai rendszerváltás, melynek során a királyságban a dán nemzeti liberális párt vezetői, a hercegségekben pedig a német nemzeti liberális, vagyis a schleswig-holsteini párt vezetői jutottak hatalomra. A két szinte egy időben zajló, hasonló vonásokat mutató mozgalomnak az a sajátossága, hogy mind Kielben, mind Koppenhágában a törvényességre, a legitimitás elvére hivatkoztak, s mindkét fél próbálta jogfolytonosságát igazolni. 1848 tavaszán rövid távon még a schleswig-holsteini párt tudott nagyobb eredményeket felmutatni, hiszen sikerült a Német Szövetséget a maga oldalára állítani, vagyis a dánok ellen fegyveres beavatkozásra bírni. A dán sereg így az április 9-i bovi győzelem ellenére kénytelen volt visszavonulni, s Wrangel tábornok április 23-i támadása után Jylland fokozatosan az ellenség kezébe került. Mivel a Német Szövetség beavatkozása determinálta a háború esélyeit, hiszen egyedül Poroszország 400 000 embert tudott szükség esetén mozgósítani, az ejderdán minisztérium lemondott arról, hogy programját egyedül valósítsa meg. A súlypont a diplomácia területére helyeződött át, s a márciusi minisztérium ezentúl minden energiáját arra fordította, hogy elérje a nagy célt: Schleswiget a nagyhatalmak biztosítsák a Dán Királyság számára.

Diplomáciai téren hosszabb távon a márciusi minisztérium magabiztosabban mozoghatott, mint a kiel-i ideiglenes kormány, hiszen a dán király a márciusi minisztériummal tartott. Dánia ezért a monarchikus elv nevében fordulhatott a konzervatív Európához „a schleswig-holsteini szeparatista lázadókkal” szemben. Komoly előnyt jelentett az is, hogy az erősen dán érzelmű VII. Frederik mellett, a zömmel német schleswig-holsteini származású konzervatív diplomatákat is sikerült nemcsak megnyugtatni, hanem egyenesen az ügy mellé állítani. Ennek nagy jelentősége volt, hiszen még támogatásukkal is nyaktörő vállalkozásnak tűnt a 48-as forradalmi külpolitikai programot – mely sértette a bécsi béke pontjait, s mely tulajdonképpen egy új birodalmi határpolitikát jelentett – éppen a nagyhatalmakra támaszkodva megvalósítani.

A hatalmak közül ugyanis, melyek 1721-ben jegyzékben garantálták a dán királynak a schleswigi foglalásokat, néhány eleve számításba sem jöhetett. Ez volt a helyzet Franciaországgal. A dán politikai vezetés átlátta, hogy a belső konfliktusoktól terhelt Franciaországtól nem érdemes effektív segítséget várni, s különben is márciusban még a látszatát is igyekeztek elkerülni, hogy a dán király elismerte volna a Francia Köztársaságot. A francia közvélemény ugyan mindvégig nagy szimpátiával és aggodalommal figyelte az eseményeket, hiszen Elzász jövődő sorsát látta Schleswigben. 1850 augusztusáig nem próbálkozott a dán kormány azzal, hogy Franciaországtól fegyveres segítséget kérjen.¹⁴

¹³ A hannoveri király kijelentette, hogy „Németország számára becsületbeli ügy felvenni a kesztyűt, amit Dánia eléje dobott”, s örömmel elfoglalná a szóban forgó területet. A bajor király is kedvet kapott hozzá, hogy egy Dánia elleni hadjárat élére álljon. Hannoverben a parasztok kétszék voltak arra, hogy pusztá ökölrel védjék meg Németország jogait a dánok ellen.

¹⁴ Hjelholt, Holger: H. C. Reedtz's henvendelse i august 1850 til Rusland og Frankrig om militær hjælp mod den slesvig -holstenske aggression. Historisk Tidsskrift 12 række Bind V. København, 1971

Nagyobb csalódást okozott viszont a dánoknak „Palmerston közönye”, Anglia fegyveres támogatásának az elmaradása, melyre az 1721-es angol garanciális jegyzék folytán mind a dán közönség, mind a politikai vezetés mindvégig komolyan számított.¹⁵ Az akkori dán közfelfogás szerint lehetetlen volt meggyőzni a brit kabinetet, hiszen Viktória királynő férje, a német származású Albert herceg a schleswig-holsteini párt meggyőződéses híve volt. Másrészt Bunsen, a londoni porosz követ, aki egyébként is élvezte Palmerston bizalmát, megelőzte a dán diplomáciát, s április 8-i Palmerstonnak átnyújtott emlékirata schleswig-holsteini szellemben vázolta a konfliktus okait. Orla Lehmann, aki a legrosszabb időpontban, a chartista megmozdulás kellős közepén érkezett az angol fővárosba, csak április 12-én tudott Palmerstonnal tárgyalni. Kérését, mely arra irányult, hogy Anglia Dániának Schleswig védelméhez nyújtson segítséget, az angol külügyminiszter azzal utasította vissza, hogy Schleswig okkupációja kettős természetű lehet. Egyrészt történhet azért, hogy pillanatnyi nyomásgyakorlás eszközével elérjen egy meghatározott politikai célt, másrészt pedig – amiről Palmerston szerint a jelen esetben nincs szó – a támadás a terület végleges elfoglalását célozhatja. Anglia garanciája Palmerston véleménye szerint csak az utóbbi esetre vonatkozik. S bár az angol külügyminiszter felajánlotta a dán koronának a semleges békeközvetítést, valamint azt, hogy diplomáciai eszközökkel megpróbálja megakadályozni a porosz csapatok további előrenyomulását, Lehmann azzal az érzéssel távozott Palmerstontól, hogy Anglia megszegte ígétét, s kiszolgáltatja Dániát az ellenség túlerejének.¹⁶ Anglia, bár diplomáciai úton minden tőle telhetőt megtett az ellenségeskedés megszüntetéseért, fegyveresen a három év alatt egyszer sem volt hajlandó fellépni a dánok oldalán. A liberális nyugati nagyhatalom közönyének pedig az lett az eredménye, hogy a dán kormány, minden ellenérzése dacára a konzervatív keleti nagyhatalomhoz, Oroszországhoz kezdett közeledni a kívánt katonai segítség reményében.

Orla Lehmann már Berlinben is azt tapasztalta, hogy legnagyobb megértésre az orosz követnél, Meyendorffnál talált.¹⁷ „Mindenesetre nyilvánvalóvá vált számomra, hogy semmilyen Oroszországgal szembeni személyes antipátia és általános politikai előítélet nem jogosít fel arra, hogy visszatartsam magam, ha a legkisebb kilátás is nyílik a kéznyújtásra. Meg kellett ragadnunk minden lehetőséget, ami csak kínálkozott”¹⁸ – idézi Lehmann berlini emlékeit. A márciusi minisztériumnak pedig ugyancsak kellett alkalmazkodnia, ha orosz segítségben reménykedett, hiszen már VIII. Christian uralkodása alatt sem volt teljesen feszültségmentes a viszony.¹⁹ A dán–német konfliktus kirobbanásakor azonban a dán kormánynak sikerült elérnie, hogy a cár a schleswig-holsteini mozgalomban a törvényes uralkodó elleni lázadást lássa, s helytelenítse IV. Frigyes Vilmos viselkedését. Másrészt Oroszország számára nyilvánvalónak tűnt, hogy az orosz érdekeket kevésbé zavarja a befolyásolható Dánia, mint egy új tengeri nagyhatalom, függetlenül attól, hogy frankfurti vagy porosz vezetés alatt valósul meg. Schleswig helyzetén változtatni viszont Oroszország sem akart, hiszen a cár Schleswig Dániához való kapcsolásában az állandó dán–német fegyveres konfliktus lehetőségét látta, mely a jövőben is zavarná az északi egyensúlyt. Ezzel

¹⁵ Nem véletlen, hogy Dánia 1848-as történetének legnagyobb és legfeldolgozottabb fejezetét máig az angol közvetítés képezi, s ez a téma rendelkezik a leggazdagabb szakirodalommal.

¹⁶ Lehmann angliai útjáról Orla Lehmann's Efterladte Skrifter I, udgivet af Hother Hage, Kjøbenhavn Forlagt af den Gyldendalske Boghandel, 1872. (a továbbiakban: Orla Lehmann)

¹⁷ Lehmannnak Berlinen keresztül kellett Londonba utaznia, hogy megpróbáljon tárgyalni Arminnal, a porosz külügyminiszterrel. Így került sor a berlini orosz követtel való találkozóra.

¹⁸ Orla Lehmann 187.

¹⁹ A konfliktus fő forrása a skandinávizmus mozgalma volt, mely mint Európa egységmozgalmainak egyike a német törekvések ellenpólusaként az 1830-as években alakult ki, s a három ország északi szövetségének jelszavát tűzte zászlajára. Az orosz politika gyanakvása miatt azonban kulturális, illetve tudományos szintre korlátozódott, s nem fejlődhetett nyíltan politikai, illetve katonai jellegűvé.

magyarázható, hogy a cár – aki ugyan Wrangel tábornok Jyllandra való bevonulásának hírére egy energikus jegyzékben május 8-án háborúval fenyegette meg Poroszországot, amennyiben nem vonja ki azonnal csapatait Schleswigből – katonai beavatkozásra soha nem volt hajlandó, sőt az idők folyamán kezdeti szimpátiája is egyre inkább megfakult. Érdeklődését fokozottan a magyar ügy kötötte le, amiről a dán kormány pétervári követén, Otto Plessenen keresztül 1849 áprilisában végleg meggyőződhetett. Nesselrode ugyanis azzal utasította vissza a dán kormány fegyveres beavatkozásra vonatkozó kérését, hogy „Oroszország nem vehet két olyan komoly kérdést egyszerre a nyakába, mint a magyar és a dán ügy.”²⁰

Ha az orosz válasz a magyar háborúra irányította a dánok figyelmét, még inkább el lehetett ezt mondani Ausztriáról, melynek a magyar háború miatti lekötöttsége másfél évig lehetetlenné tette, hogy a hagyományokhoz híven megvédje Dániát nagy riválisának, Poroszországnak a túlkapásaitól. Eltekintve egy rövid időszakról – amikor a 40-es évek elején az új császár, Ferdinánd „katolikus korlátoltsága” miatt túlságosan is bele akart avatkozni a protestáns Dánia belső vallási ügyeibe²¹ – Dánia Ausztriára mint legfontosabb támaszára mindig számíthatott. A dán királyok pedig mélyen átérezték Ausztria szövetségének jelentőségét. A kapcsolattartás igénye mindenképpen kölcsönös volt, hiszen Ausztria Németországban elfoglalt helye szempontjából fontosnak tartotta, hogy nyomon kövesse az északi fejleményeket, amit jól tükröz a kieli kikötőt Poroszországtól féltő Metternich 1845-ben a berlini osztrák követhoz intézett levele: „a Dán Monarchia megőrzése elsőrangú politikai szükségesség, hiszen Dánia a hercegségek nélkül egy minden életműködéstől megfosztott államocskává zsugorodna össze, és a hely, melyet az ország az észak-európai államrendszerben eddig elfoglalt, nemcsak hogy üres lenne, de területe politikai és szociális zavargásoknak színterévé válna, és a legveszélyesebb szövetkezési kísérleteket vonná maga után.”²²

A felbomlás szélén álló hűségese szövetséges azonban egyelőre annyit tudott tenni, hogy a semlegesség álláspontján maradt. Ficquelmont külügyminiszter, aki fogadta az ideiglenes kormány Bécsbe érkező küldöttjét, Reventlow Farve grófot, kijelentette, hogy Ausztria mint nagyhatalom nem tudja elismerni az ideiglenes kormányt, viszont mint német szövetségi hatalom mindenben követi a szövetségi gyűlés határozatait.²³ Egyszer-egyszer ugyan befutott néhány kőszá hír arról, hogy Ausztria is részt vesz a Dánia elleni akcióban, mégis az idő múlásával a dán közvélemény egyre inkább Ausztriában látta azt a potenciális államot, mely a többi nagyhatalommal ellentétben saját érdekének fogja tekinteni a Dánia elleni orosz agresszió megállítását. Nemcsak a közvélemény, hanem a kormány is erre várt. Az októberi bécsi forradalom után a dán politikusok úgy érezték, itt az idő Ausztriát határozottabb állásfoglalásra bírni. Az alkalom kedvezőnek tűnt, hiszen novemberben az erőskezü, határozott Schwarzenberg herceg került a kormány élére. Az európai sajtó Windisch-Grätz magyarországi győzelmeit hirdette, s a 18 éves Ferenc József trónra kerülése jó

²⁰ Thorsøe, Alexander: Kong Frederik den Syvendes Regering I. Gyldendalske Boghandels Forlag, 1884. (a továbbiakban: Thorsøe) 475.

²¹ Nørregård, Georg: Christian VIII's udenrigspolitik 1839-48. Gyldendal, 1974. 134.

²² Rantzau: Zur österreichischen Auffassung der schleswig-holsteinischen Frage. Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 60. 1931. 414.

²³ Neergaard, Niels: Under Junigrundloven. Første Bind, Kjøbenhavn, 1892. 156. (a továbbiakban: Neergaard) Ugyanezt az álláspontot tükrözi Wessenberg 1848. augusztus 29-i Schuselka interpellációjára adott válasza. Schuselka nem érti, mit keres a dániai osztrák követ, Vrints báró még mindig Koppenhágában, amikor a háború a birodalmi kormány és a központi hatalom lét-rejöttével közös német ügyévé vált. Nem jelenti ez a szövetségi alkotmány megszegését? Vagy esetleg külön egyezményt kötött Ausztria Dániával? Wessenberg kiemelte válaszában, hogy a követ Ausztria nem német tartományai miatt tartózkodik Dániában, egyébként utasítást kapott arra, hogy szigorúan semleges álláspontra helyezkedjen a hercegségek ügyében. Gergely 1085.

alkalmat kínált egy hivatalos látogatás keretében tett gratulációhoz. Így született a döntés, hogy Pechlin, a hajdani frankfurti követ utazzon Bécsbe. Pechlin február 5-én tárgyalt Schwarzenberggel. Átadta miniszterelnöke levelét, melyben Moltke Ausztria megszilárdult helyzetére utal, s felhívja a figyelmet az 1732. május 26-i dokumentumra, melyben Ausztria garantálta Dániának Schleswig birtoklási jogát. A dán miniszterelnök kijelentette továbbá levelében, hogy Dánia minden olyan megoldást helyeselve, mely biztosítaná Ausztriának Németországon belüli vezető szerepét, majd Európa békéje érdekében kérte Ausztria csatlakozását egy olyan megállapodáshoz, mely Oroszország, Franciaország, Svédország és Anglia jóváhagyásával megújítaná a Schleswig birtoklására hajdan adott nagyhatalmi garanciákat.²⁴

Schwarzenberg néhány napos türelmi időt kért. Moltkéhez írt válasza csak 18-ára készült el, s tartalma lényegében elutasító volt. A császár nagyra értékelte Pechlin látogatását, s örömmel töltötte el, hogy megvitathatta a hercegségek kérdését egy olyan kiváló diplomátával, mint Pechlin. Ausztria Dániával szembeni szimpátiáját már kimutatta a múlt évben azzal, hogy nem vett részt a háborúban. Ausztria szívesen – amennyire érdekei engedik – közreműködne egy olyan béke előmozdításában, mely kielégítené Dánia jogos követeléseit. Úgy vélte azonban, hogy a hatalmak közös nyilatkozata helyett hasznosabb lenne, ha Dánia inkább azon fáradozna, hogy a forradalmi párt a hercegségben minden kilátását elveszítse arra, hogy német csapatokkal érje el célját. Mindazonáltal – ígérte – Ausztria megpróbál Poroszországban, illetve Frankfurtban Dánia érdekében közbenjárni. Pechlinnek így egyelőre be kellett érnie a Lipót-rend nagykeresztjével, melyet a császár adományozott neki, s elindult Koppenhágába, hogy az út eredményéről jelentést tegyen VII. Frederiknek.²⁵

Schwarzenberg, mint Pechlinnek adott válaszából is kiderül, nem nézte jó szemmel az Ejder-politikusok célkitűzéseit, még akkor sem, ha „tapasztalt és kiváló diplomata” szájából hangzottak el. Másrészt mint Németország vezetésére törekvő nagyhatalomnak óvatosan kellett kezelnie az immár érzelmi ügygévált schleswig-holsteini kérdést. Jól tükrözi ezt a mindvégig tapasztalható óvatos osztrák hozzáállást Schwarzenberg megjegyzése, melyet már a háború végén a londoni jegyzőkönyv aláírása alkalmával az angol követ előtt tett: „Nem szeretném kifütyültetni magamat Németországból.”²⁶

²⁴ Hjelholt, Holger: Arvefølgesag og forfatningsforhold i det danske monarki ved midten af 19. århundrede; Fr.v Pechlins virksomhed for monarkiets opretholdelse ca. 1845-51. Den Kongelige Videnskabernes Selskab Historisk-Filosofiske Meddelelser 46, København, 1973. (a továbbiakban: Hjelholt 1973.) 126.

²⁵ Hjelholt 1973. 130.

²⁶ Neergaard 425. Dánia azonban az elutasító válasz ellenére is szeretne volna Ausztria támogatását megnyerni. Ezt példázza Dahlerup admirális Ausztriába küldése, aki majd az osztrák haditengerészetnél szolgál, sőt a császári flotta parancsnoka lesz. Tevékenységéről rendszeresen tudósítottak a napilapok, kiemelve a Velence elleni blokádban betöltött szerepét. Dannevirke, 1848. április 12. Nr. 62. A közvélemény 1849 nyaráig, bár helyteleníti a „statáriális osztrák politikát”, különösképpen nem tiltakozik a hivatalos dán-osztrák barátság ellen. Mindenképpen kisebbségben vannak azok, akik osztják a Kopenhavnsposten ezzel kapcsolatos véleményét: „Sokak számára úgy tűnik, hogy baráti viszonyban vagyunk az egész világgal, kivéve a forradalmi központi német hatalmat és a schleswig-holsteini lázadókat. Ausztriával például soha nem szakadt meg a baráti viszony, mivel ahogy azt Schmerling úr megjegyezte, az osztrák császár mint a nem német országok uralkodója megtarthatta koppenhágai képviselőjét. Míg tehát a német örökös tartományok császára és nagybátyja, a birodalmi kormányzó az ellenségünk, abban a szerencsében részesülhetünk, hogy őfenségét mint Lombardia és Magyarország királyát megtarthatjuk barátunknak. Nemrég fejeztük ki ő fensége magyar-velencei-lombardiai király iránti barátságunkat, amikor kívánságára megtagadtuk a Római Köztársaság elismerését és erősítettük a császári flottát egy admirálissal, körülbelül az idő tájt, amikor a nagybácsi Frankfurt-

A nagyhatalmakkal folytatott hiábavaló külpolitikai erőfeszítések mind a kormány, mind a közvélemény számára világossá tették, hogy mindaddig, amíg Oroszország és Ausztria uralkodójának figyelmét a magyar ügy köti le, Dániának IV. Frigyes Vilmos dik-tál, s a dánok Poroszország igényeihez kénytelenek alkalmazkodni, s csak ez a két hatalom érdekelt közvetlenül abban, hogy a fő ellenséget, Poroszországot és a hozzá kapcsolódó német egységtörökvéseket megállítsa. A közönség számára a kérdés már csak a „mikor” volt, s a választ a külpolitikai hírekből próbálta kiolvasni.

1848 – mint Európában mindenhol – Dániában is a sajtószabadság éve volt. 1848. március 24-én a felelős minisztérium közölte egy rendeletben, hogy „az 1799-ben kimondott sajtószabadság óta bekövetkezett korlátozások, büntetések ezennel érvényüket vesz-tik”.²⁷ Az újjászületett lapok közös jellemzőjévé vált, hogy pártállástól függetlenül növekvő példányszámmal igyekeztek megfelelni a hírekre kiéhezett közönség igényeinek.

A királyság legnagyobb lapja a *Berlingske Tidende* volt, mely Koppenhágában monopol-helyzetet élvezett.²⁸ 1848 márciusától novemberéig a közönség köreiben a *Fædrelandet* fog-lalja el a *Berlingske Tidende* helyét, amennyiben az eddig ellenzékiné számító nemzeti libe-rális lap erre az időszakra megkapja a „félminiszteriális” vagy „félhivatalos” jelzőket, hiszen a kormányrúdhhoz kerülő új politikusok többsége szorosan kötődött a laphoz, amely az ő nézeteiket tükrözte.²⁹ A főváros harmadik legjelentősebb lapját, a *Københavnsposten* 1839-től a német származású Johan Peter Grüne szerkesztette.³⁰

ban megkapta a VIII. Christian hadihajó pusztulásáról szóló hírt és ez alkalommal dicsím-nuszt zengett a német tengerészet első győzelméről.” *Københavnsposten*, 1849. május 23.

²⁷ Jensen, Povl: Presse, penge, politik 1839-1848. G. E. C. Gads Forlag – København, 1971. (a to-vábbiakban: Jensen) 293.

²⁸ Csak a *Berlingske Tidende* közölhetett külpolitikai híreket, vehetett fel hirdetéseket, s itt jelen-tek meg a hivatalos közlemények is. Dánia félhivatalos lapját a kortársak az abszolutista, egy-ségpárti hivatalnokok orgánusaként emlegették, azt azonban még a lap ellenségei is elismerték, hogy – a szerkesztő, Nathanson személyének köszönhetően – Dánia leginformatívabb, legpon-tosabb lapja volt. Kétszer jelent meg naponta, hangnemét a tárgyilagosság és visszafogottság jellemezte, s itt olvasható a legtöbb és legrészletesebb információ a magyar szabadságharcról.

²⁹ A *Fædrelandet* 1834-ben mint hetilap bukkant fel, majd öt évvel később már napilapként ol-vasható. Idővel politikai arculata is megváltozott. A 30-as években a lap köré tömörülő szűk ér-telmiségi réteg elsősorban a liberális reformokért, alkotmányért és a szociális fejlődésért küz-dött. A jelszó csak 1842-ben változik meg: „Először Schleswig, utána az alkotmány”, amely mi-att akkor a radikálisok részéről sok vád érte a lapot. A lap a *Berlingske Tidende*-vel ellentétben a Magyarországgal kapcsolatos híreket szinte kizárólag a liberális lapokból vette át, a híreket vi-szont sokkal pontatlanabban, leegyszerűsítve közölte. A Magyarország iránti feltétlen szimpátia azonban csak a tavaszi hadjárat után lesz érezhető, hiszen 1848-ban még nem tudott elsza-kadni a Dánia külső és belső helyzetéből fakadó, Magyarországgal szembeni előítéletektől.

³⁰ A *Københavnsposten* szintén ellenzéki lap volt, de politikai nézetei gyökeresen különböztek a *Fædrelandet* által hirdetett politikai elvektől. Míg a *Fædrelandet* jelszava „Először Schleswig, utána az alkotmány” volt, a *Københavnsposten* az „Először az alkotmány, s utána Schleswig” elvet vallotta. A lapot általában a társadalom szegényebb rétegei, radikális kispolgárok, városi és mezőgazdasági munkások, kézművesek vásárolták, s nem véletlen, hogy gyakran még ma is Dá-nia első munkáslapjának vagy egyszerűen a dán Neue Rheinische Zeitungnak titulálják. Az ál-talános választójogot hirdette, s a legtöbb cikk a szociális problémákat tárgyalta. Nem is any-nyira radikális-demokrata, utópista-szocialista színezete miatt vált népszerűtlenné a társadalom többi rétege számára, hanem kozmopolita álláspontja miatt vádolták hazafiatlansággal, az anya-nyelv ügyének elárulásával, sőt még „schleswig-holsteinizmussal” is a napilapot. A lap ugyanis elítélte az ejderdánizmust, a márciusi minisztérium politikáját, hiszen nézete szerint Schleswi-get nem háborúval, hanem a németországinál jóval radikálisabb reformokkal kellene meghódí-tani. A lap jellegéből viszont természetszerűleg következett, hogy szinte kezdettől fogva feltét-len híve a magyar ügynek. Sokat tett azért, hogy a dán közvélemény megértse és értékelni tudja

A *Københavnsposten* nézeteihez áll közel Goldschmidt *Nord og Syd* című 1847-ben alapított lapja.³¹ Edvard Meyer, aki esztorgályosként kezdte pályafutását, 1845-ben VIII. Christian anyagi támogatásának köszönhetően lett az új napilap, a *Flyveposten* szerkesztője.³² Az öt koppenhágai lap mellett a Haderslevben kiadott schleswigi *Dannevirke* érdemel figyelmet, hiszen szemléletmódja már csak a fővárostól való távolsága miatt is különbözött a többi lapétól.³³

Az egymástól eltérő politikai irányzatú lapok állandó jelenléte azt eredményezte, hogy a dán közönség távolról sem volt teljesen homogén a magyar szabadságharc megítélésének tekintetében. Az a körülmény pedig, hogy 1848–49-ben Dánia is hadban állt, nagymértékben befolyásolta a politikailag megosztott közvélemény ítéletét, és sajátossá tette a magyarokkal kapcsolatos felfogást, hiszen a németekkel folytatott háború folyamatosan tanította meg arra, hogy a külpolitikai híreket csak kellő kritikával és fenntartásokkal szabad kezelnie.

a magyarság törekvéseit. (A *Københavnsposten*ről általában: Ole Stender-Petersen: *Kjøbenhavnsposten, Organ for „det extreme Demokrati” 1827 - 1848.* Odense Universitets Forlag, 1978.)

³¹ A cím is jelzi, hogy a lap a külpolitikai kérdéseket helyezte előtérbe, és mivel havonta csak egyszer vagy kétszer jelent meg, kizárólag elemzéseket, hosszabb írásokat tartalmazott. A szerkesztőt szinte egész Koppenhága ismerte Corsaren című satirikus lapjának köszönhetően, mely kíméletlenül gúnyolta és támadta az abszolutizmus megnyilvánulásait, s ezért állandóan a betiltás veszélye fenyegette. Írásait szellemes stílusa, éles észrevételei miatt a társadalom minden rétege kedvelte s megértette, ami miatt nagy közönségformáló ereje volt. Maga a szerkesztő republikánus, demokratikus, sőt „szocialista” nézeteket vallott, lapja mégsem azonosítható teljesen a *Københavnsposten*nel, mely Goldschmidt szerint nagyobb hangsúlyt fektetett az absztrakt elvekre, mint a tényleges szabadságra. Goldschmidt, aki hosszú időt töltött Svájcban, a schleswigi kérdést honfitársaitól eltérő módon ítélte meg. Dánia nemzetiségi problémáját Svájc mintájára szeretne volna megoldani. Mélységesen idegenkedett az ejderdánizmustól, a német támadás hírére azonban beszüntette ellenzéki tevékenységét, sőt nemzeti álláspontra helyezkedett. Cikkeiben többször, s többnyire nagy elismeréssel írt Magyarországról, sőt bécsi tartózkodása lehetővé tette számára, hogy személyesen győződjön meg az Osztrák Birodalom belső feszültségeiről. Írásain érződik, hogy a háború okait is jobban megértette, a *Københavnsposten* rajongó hangneméhez képest viszont kritikusabb szemmel nézte a magyar lépéseket, s „dán-sága” is jobban érvényesült a magyar politikai események értékelésekor.

³² Az autodidakta Meyer, lapját az „utca népének” szánta, s újságja ezért többnyire naiv versek és rossz prózai művek ismertetésében merült ki. VIII. Christian azért szerette a nem ritkán pletyka-szintű lapot, mert a lap lojalitására mindig biztosan számíthatott. A Berlingske Tidende mellett a *Flyveposten* volt Koppenhága második kormányfüggő lapja, de színvonalát tekintve mélyen ahulmaradt a Nathanson szerkesztette lapnak. A tudósításokat nem ritkán egyenesen a Berlingskéből vette át. Bár szabadságszeretőnek vallotta magát, a *Flyveposten* az egyetlen újság, mely a feltétel nélküli dán-orosz barátság mellett agitált. Konzervatív és legitimista elveket hangoztató nézeteinek következtében minden felkelést, forradalmat elítélt, így a magyarországit is. Nehéz a *Flyveposten* 1848–49-es számaiban olyan Magyarországgal kapcsolatos cikket vagy megjegyzést találni, mely ne nyílt ellenszenvről tanúskodna. Míg a többi dán lap idővel meg tudott szabadulni a magyarsággal kapcsolatos kezdeti előítélettől, a *Flyveposten* véleménye mindvégig változatlan maradt.

³³ A dán anyanyelv védelmére 1838-ban létrehozott *Dannevirke* VIII. Christian tetszését is megnyerte annak ellenére, hogy a lap nem mutatott feltétlen lojalitást. A szerkesztő, Christian Koch az elnyomott dán kisebbség tagjaként nőtt fel, így még a Fædrelandetnél is nemzetibb álláspontra helyezkedett. Az ejderdánizmus híve volt és gyanakvással figyelte a szélsőségesen liberális „elemeket”, akik a nemzeti kérdésről elvonták a figyelmet. A magyar kérdést a nemzetiségek szempontjából figyelte, illetve a schleswig-holsteini háború élményének hatása alatt ítélte meg. Sokat foglalkozott a magyarországi eseményekkel, s a másfél év alatt több önálló cikksorozatot is szentelt a témának lapjában.

II. Dánok, szlávok és magyarok

„Egész Németországban csak két elfogulatlan emberrel találkoztam. Az egyik a cseh Palaczky volt, aki azt mondta: »Elhiszem, hogy a dánoknak van igazuk; mi, csehek tudjuk a legjobban, hogy milyen arcátlanok és tisztességtelenek tudnak lenni a németek.«” – jegyzi le Goldschmidt a naplójában.³⁴

A *Berlingske Tidende* és a *Københavnsposten* május 7-én,³⁵ a *Fædrelandet* május 8-án³⁶ közli a vastag betűs hírt: Palačský nem megy el a frankfurti nemzetgyűlésre, viszont július elejére szláv kongresszust hív össze Prágába. A *Dannevirke* „Németország és szomszédai” címmel külön cikket szentel az eseménynek. A szerző felhívja a figyelmet a csehek történelmi jelentőségére, akiknek már a 15. században sikerült a németek fölé kerekedni. Ugyanezek a németek most a 19. században ismét nyugtalankodhatnak a csehek miatt, hiszen az egykori „huszita mozgalom” jelenünkben új erőre kapott. De amíg Dániával szemben gond nélkül átsiklanak a tény fölött, hogy Schleswig nem szövetségi tagállam, a csehekkel kapcsolatban éppen abba a történelmi és politikai mondatba kapaszkodnak bele, hogy Csehország tagállam.³⁷ A cikk írója szerint az utóbbi nem igaz, hiszen a német parlament létrehozása automatikusan maga után vonta az 1815-ben létrejött szövetség felbomlását. Azok a népek pedig, amelyek nem akarnak ebben részt venni, teljes joggal vonhatják ki magukat. „Elviselne azonban Németország egy ilyen kiválást? Ugyanaz a nép, mely meg akarja hódítani Schleswiget, hagyná kicsúszni a kezei közül Csehországot, mely egy egész királyságot tesz ki, s mely 4,5 millió lakossal rendelkezik? Igaz, tengerpartja ugyan nincs, így »admirál-állam« nem válhat belőle, de természeti kincsekben elég gazdag.”³⁸ Egy hónappal később, június 26-i számában a *Dannevirke* már egyértelműnek tartja, hogy „az olasz és a szláv háború, valamint Schleswig meghódítása egy és ugyanaz a kérdés.”³⁹

Bár a dán rokonszenv elsősorban a legkulturáltabbnak tartott szláv népet, a cseheket illette, 1848-ban általános szolidaritás-érzés alakult ki az újonnan felfedezett, többi elnyomott szláv nép iránt is. Az első etnográfiai jellegű cikkek nem a magyarokról, hanem a szlávokról íródnak. Így 1848. június 26-án jelenik meg a *Dannevirke*-ben „A szlávok Ausztriában” címmel egy hosszú ismertetés a szlávok múltjáról, eredetéről. A *Fædrelandet* 1848. december 5-én „A szláv népek” cím alatt közöl egy két részes cikket a balkáni népekről, „akik 1848. január 1-je előtt éppoly békésen aludtak, mint a dánok március 21-e előtt.”⁴⁰ Fontos lett és egzotikumná vált a dánok szemében a szláv irodalom, a szláv kultúra, és egy erős szláv Ausztria létrejöttét tartották volna ideálisnak, mely komoly riválisa lehetett volna Frankfurtnak. A dánok és az ausztriai szláv népek között felfedezett érdek-közösséget jól példázza a *Flyveposten* észrevétele: „Ha a tulajdonképpeni Ausztriát és Tirolt nem számítjuk, a többi osztrák államban nagyjából ugyanaz a német elnyomás uralkodik, mint nálunk Észak-Schleswigben, csak ott sokkal nagyobb mértékben és még súlyosabb formában. Csehországban, Morvaországban és Sziléziában a tősgyökeres szláv lakosságot, a cseheket, akik 3 millióan vannak egy millió némettel szemben, vérlázító merészséggel nyomják el bevándorlók, akik minden lehetséges módon szorítják ki a szlávok nyelvét, és zsarnoki hatalmat gyakorolnak felettük.”⁴¹

A szlávokkal való sorsközösség-érzés azonban nemcsak a német egységtől való közös félelemnek, hanem a magyar politikai törekvéseknek köszönhetően is megerősödött a dán

³⁴ Nord og Syd Dagbog 242.

³⁵ Berlingske Tidende, 1848 május 7.; Københavnsposten, 1848. május 7.

³⁶ Fædrelandet, 1848. május 8.

³⁷ Dannevirke, 1848. május 16.

³⁸ Dannevirke, 1848. május 16.

³⁹ Dannevirke, 1848. június 26.

⁴⁰ Fædrelandet, 1848. december 5.

⁴¹ Flyveposten, 1849. január 20.

közvéleményben. 1849 tavaszáig ugyanis Dánia meglehetősen elmarasztaló véleménnyel volt a magyarokról, melynek kialakulásában a frankfurti követküldésen kívül az a gondolat játszott közre, hogy a magyarság éppen úgy nyomja el a szlávokat, mint a németiség a schleswigi dánokat. A nyári délvidéki háború, majd Jellačić szeptemberi támadása mind ezt a hiedelmet látszottak igazolni. Sokáig ennek fényében alkottak véleményt a magyarok múltjáról, történelméről, szándékairól.

III. A magyarság eredete, múltja, karaktervonásai

Minden dán leírás megegyezik abban, hogy „a magyar a szlávoktól és a többi európai-tól teljesen különböző nép.” „Magyarország az egyik legkülönlegesebb ország Európában” – írja a *Dannevirke*.⁴² „Ami a magyarokat megkülönbözteti nemcsak a szlávoktól és románoktól, de még inkább az összes többi európai néptől, az a keleti temperamentum, mely minden erényükben és hibájukban tükröződik. A fékezhetetlen szenvedély, merészség, tetterő, szinte már túlzásba vitt becsületérzés, hűség és büszkeség a legkiválóbb vonása ennek a népnek. Művészetük ugyan germán, de költészetük dagad a keleti képek gazdagságától, sőt magának Kossuthnak a proklamációi és szónoklatai is ugyanilyen jellegűek. Mind vitalitásukat, mind udvariasságukat tekintve a franciákhoz hasonlítanak, méghozzá olyanira, hogy a francia utazók azt állítják, hogy csak Magyarországon érzik otthon magukat.”⁴³ Más leírások a magyarság vendégszerető mivoltára hívják fel a figyelmet, s a „lovagias” szó szinte a magyarság „eposzi jelzőjévé” válik. A történeti leírások kronologikusan követik a magyar nép sorsának alakulását röviden jellemezve a legjelentősebb magyar uralkodókat és eseményeket. A magyar történelemből is azonban természetesen azokat a vonásokat emelték ki, melyeket saját történelmük szempontjából is érdekesnek ítélték, s melyek felfogásuk szerint közvetlen kiváltó okai voltak a 48-as forradalomnak és az ezt követő háborúnak. Ez a terület pedig a nyelv-, illetve nemzetiségi kérdés volt.

A Kossuth által proklamált magyar állam nemzetiségi viszonyait, nyelvi határait vizsgáló dán lapok 1846-os adatok alapján arra a megállapításra jutottak, hogy ugyan a magyarság a Magyar Királyság összlakosságának csak 1/3-át teszi ki, és számát tekintve a szlávok mögött marad, mégis a királyság domináló, államvezető népévé vált. Ezt részben az 1 400 000 magyarsághoz asszimilálódott német lakos morális és gazdasági súlyával, az északi és déli szlávok egymástól eltérő nemzeti karakterével (mely lehetetlenné teszi a szláv összefogást), a többi néphez képest a magyarság fejlett politikai kultúrájával, valamint azzal a megállapítással magyarázzák, hogy „a magyarok képzésben az alávetett népek fölött állnak”, hiszen a középkorban kapcsolatban voltak az olasz és a német kultúrával. „A viszony egészében véve olyan, mint ami a németek és a csehek között uralkodik, csak alacsonyabb kulturális fokon”.⁴⁴ Innen pedig már csak egy lépés lesz a *Flyveposten* következtetése: „A magyarok ugyanazt akarják elérni Magyarországon, mint a németek Schleswigben.”⁴⁵

A dán vélemények szerint a magyarok és más nemzetiségek között kirobbant konfliktus első komoly állomása a magyar nyelvtörvény volt. A dán nemzeti lapok (*Fædrelandet*, *Dannevirke*, *Flyveposten*) a katolikus egyház által erőltetett latin nyelvben látták a probléma gyökerét. Hiszen a latin használata évszázadokig elfojtott minden anyanyelvi törekvést, s így érthető, ha hirtelen megszüntetése az indulatok túlzott mértékű felfokozásához, majd kirobbanásához vezetett. A magyarországi nyelvi harc történetét végigkísérő cikk – mely részletesen ismerteti a reformáció hatását, illetve II. József nyelvrendeletét – azzal a meg-

⁴² Dannevirke, 1849. február 25.

⁴³ Fædrelandet, 1849. július 1.

⁴⁴ Fædrelandet, 1848. december 6.

⁴⁵ Flyveposten, 1849. február 13.

állapítással zárul, hogy önmagában meg lehet érteni a magyarok anyanyelvükért folytatott harcát, csak éppen a nagy örömmámorban nem lett volna szabad a többi nemzetiségről teljesen megfeledkezni. „Azóta az anyanyelv harca hatalmas győzelmet aratott, olyat, mint a német a schleswigi rendi gyűlésen. Kibővítette uralmát az ország többi néptörzse, a szlávok fölé, akiknek megtiltották a hivatalos, érthetetlen latin használatát azzal az indokkal, hogy ezután egyedül a magyar lesz az ország hivatalos nyelve.”⁴⁶ „Az 1839/40-es rendi országgyűlésen a magyar párt teljes győzelmet aratott, melyet a győztes teljes gőgjével használt fel” – írja a *Dannevirke* cikkírója még 1849 februárjában is.⁴⁷ Példákat hoz fel a nyelvtörvény káros hatásairól. „Egész Magyarországon ettől kezdve minden anyakönyvet magyarul kellett vezetni, és nem alkalmaztak többet olyan papot, aki nem értett magyarul.”⁴⁸ „Bármennyire is zavarosak és tökéletlenek is a tudósítások arról a távoli vidékről, biztosan ki merjük jelenteni, hogy a magyarok sok igazságtalanságot követtek el. Nincs rá más mentségük, legfeljebb az, hogy nem volt alkalmuk megtanulni, hogyan legyenek igazságosak, hiszen soha, senki nem várta el ezt tőlük. Hiszen a császári ház is a legravaszabb cselet használta fel ellenük a nemzetiségi konfliktusok felszításával.”⁴⁹

1848 októbere előtt nincs olyan dán sajtóorgánus, mely ne értene egyet a szerbek és a horvátok zsarnokság elleni harcával. Még a magyarokért feltétel nélkül lelkesedő *Københavnsposten* is ezt írja október elején: „Március elején a magyar nép uralomra került. Nemzetiségét azonban éppen úgy fogta fel, mint a frankfurti parlament: csak a saját nemzetiségének vannak jogai. A birodalom szláv és német elemei fenyegetve érezték nemzetiségüket és követelték, hogy respektálják őket. Tulajdonképpen igazat kell adnunk nekik.”⁵⁰

A schleswigi kérdés miatt elfogult dánok véleményét tovább rontotta a Budapest-Frankfurt szövetség híre.

IV. A frankfurti magyar követküldés

1848. április 27-én a *Berlingske Tidende* egy bécsi tudósítást közöl, mely az utolsó rendi országgyűlés április 11-i üléséről tájékoztat. A *Berlingske* vastag betűvel idéz Szentkirályinak a bécsi egyetemistákhoz intézett szónoklatából: „A magyarok szívesen támaszkodnak rájuk, németekre, mert a német nép a civilizáció, a szabadság népe. Kéz a kézben egymással Európa népei között egy hatalom lehetnénk.”⁵¹

Időközben a magyar minisztertanács május 14-i döntése, miszerint Szalay László és ifj. Pázmándy Dénes, mint a magyar kormány diplomáciai megbízottjai részt vesznek a német birodalmi gyűlés munkájában szintén ismertté vált Dániában, de mégis csak a magyar képviselőház augusztus 3-i határozata tette a dánok számára egyértelművé, hogy Magyarország „az ellenség oldalán áll”. A *Fædrelandet* augusztus 13-án, a *Berlingske Tidende* augusztus 15-én idézi a határozatot: „A magyar nemzet kijelenti, hogy ha az osztrák minisztérium Németország egysége ellen háborúba bonyolódna, semmi esetre sem számíthat Magyarország segítségére.”⁵² A legnagyobb visszatetszést azonban kétségkívül Gorove István észrevétele keltette, akinek hozzászólását dőlt betűkkel emelik ki a napilapok: „Németországnak az a küldetése, hogy kelet felé terjessze a civilizációt, Magyarország pedig arra hivatott, hogy megvalósítsa.”⁵³

⁴⁶ Dannevirke, 1848. október 9.

⁴⁷ Dannevirke, 1849. február 25.

⁴⁸ Dannevirke, 1849. február 25.

⁴⁹ Dannevirke, 1849. február 25.

⁵⁰ Københavnsposten, 1848. október 6.

⁵¹ Berlingske Tidende, 1848. április 27.

⁵² Berlingske Tidende, 1848. augusztus 15.; Fædrelandet, 1848. augusztus 13.

⁵³ Berlingske Tidende, 1848. augusztus 15.

A „civilizációs küldetéstudat”-fogalom nemcsak hogy nagyon rosszul csengett a dán fülekben, hanem dán részről elhibázottnak is tartották a német-magyar szövetséget. A *Fædrelandet* úgy látta, az augusztus 3-i határozat „a minisztériumnak egy utolsó kísérlete volt arra, hogy megnyerje magának az ausztriai németeket, de ezzel csak az osztrák minisztérium elégedetlenségét váltotta ki. Másrészt a császár május 20-i innsbrucki kiáltványa, mely elítéli az Akadémiai Légiót, melynek követeléseai között a Németországhoz való belső csatlakozás igénye is szerepelt, semmilyen sértő magyarellen es gesztust nem tartalmazott. Ezért Magyarországnak is, támogatva a császárt, szembe kellett volna szegülnie a Németországhoz való belső csatlakozási követeléssel.”⁵⁴

Goldschmidt is helyteleníti a frankfurti követküldést, akárcsak az államadósság egy része átvállalásának megtagadását. Ő azonban a császári kormányt is hibáztatja: „Mindketten jogtalanságot követtek el egymással szemben. Az udvar nem akarta respektálni Magyarország uniós önállóságát, Magyarország viszont nemcsak hogy vonakodott átvállalni részét az államadósságból, de önállósági törekvéseiben odáig merészkedett, hogy független államként lépett fel, amikor követeket küldött Frankfurtba.”⁵⁵ A *Flyveposten* szemléletében a magyar-frankfurti szövetség nem sok változást hozott, ha csak azt nem, hogy ezután még nekiradultabban szidja a magyarok nemzetiségi politikáját.⁵⁶

A Dánia politikai életét márciustól novemberig irányító nemzeti liberálisok is hasonlóképpen összegzik a Budapest-Frankfurt szövetséggel kapcsolatos álláspontjukat: „A magyarok az első pillanattól fogva igazságtalanok a szlávokkal szemben. Ha majd egyszer ezt elismerik, be fogják látni, hogy természetes szövetségeseik az őket körülvevő szlávok, nem pedig a németek, akik a világon csak egy nemzetiséget ismernek el, a sajátjukat.”⁵⁷

V. Magyarok és az októberi bécsi forradalom

Az október 6-i bécsi forradalom, illetve az azt közvetlenül megelőző események döntő befolyást gyakoroltak a szabadságharc dániai sajtóvisszhangjára, hiszen ezek hatására bukannak fel az első olyan vélemények, melyek azt tükrözik, hogy a dánok már más tényezőket is kezdenek figyelembe venni, s eltűnő félben van a magyar-kérdést kizárólag a német egységpolitikán, illetve nemzetiségi kérdésen keresztül szemlélni tudó dán látásmód.

Az előítéletekkel a *Københavnsposten* szakít először: „Figyelembe véve Jellasich despotikus céljait, a magyaroknak kell győzelmet kívánnunk, még akkor is, ha nemzeti túlkapaisaikkal nem is értünk egyet.”⁵⁸

A magyar-horvát konfliktus okainak „leleplezéséért” a *Berlingske Tidende* teszi a legtöbbet. Amennyire csak lehet, próbálja nyomon követni az eseményeket, de egyáltalán nem elégedett az eredménnyel. Szinte állandó passzussá válik cikkeiben: „Minden, ami az Ausztria, Horvátország és Magyarország közötti viszonyról íródik, teljesen homályos és zavaros.”⁵⁹ Részletes híreket közöl Fiume augusztus 31-i megszállásáról, s első pillanatban hamisnak ítéli azt a hírt, mely arról tudósít, hogy V. Ferdinánd visszahelyezte Jellačićot

⁵⁴ *Fædrelandet*, 1849. július 18.

⁵⁵ *Nord og Syd* 204.

⁵⁶ „A nagy forradalmi mozgalomban a magyarok a németekkel tartottak azért, hogy még inkább biztosítsák a szlávok fölötti uralmukat – akiknek rabszolgaként kellett követniük a magyar elképzeléseket –, valamint azért, hogy a betagolt szlávokkal együtt független államot képezhessenek. Ezzel szemben a szlávok azért küzdöttek, hogy elkerüljék népüknek Csehországon keresztül az egységes Németországba történő betagolását, másrészt megakadályozzák az Osztrák Monarchia magyarok általi megconkítását, ami az ő romlásuk révén akarta elérni a teljes függetlenséget.” *Flyveposten*, 1849. január 20.

⁵⁷ *Fædrelandet*, 1848. november 9.

⁵⁸ *Københavnsposten*, 1848. október 6.

⁵⁹ *Berlingske Tidende*, 1848. szeptember 15.

báni méltóságába. Szeptember 18-án minden kommentár nélkül közli a bécsi birodalmi gyűlésen szeptember 11-én felszólaló Polacsek osztrák kormányt felelősségre vonó beszédét,⁶⁰ valamint tudósít a 100 tagú küldöttség kudarcáról. Szeptember 26-án a dán lapok azon csodálkoznak, hogy „István főherceg, aki a császár közeli rokona, most a magyar felkelés élére áll és Jellačić ellen harcol, aki a császár jogait védi a magyarokkal szemben.”⁶¹ Szeptember 30-án a *Berlingske Tidende* még mindig azt nehezményezi, hogy a „legteltesebb sötétség uralkodik Jellasich magyarországi vállalkozásáról.”⁶²

Pulszky Ferencnek köszönhetően, aki Bécsben közzétette Jellačić elfogott leveleit, új megvilágításba kerültek az események. A levelek ismeretében nyilvánvalóvá vált mindenki számára, hogy „az osztrák kormány bizonyos mértékig támogatta Jellasich vállalkozását” – ahogy az óvatos *Berlingske* megfogalmazta.⁶³ A publikált, titkos, „elcsípett” levelek szenzációja mellett szinte eltörpült Lamberg meggyilkolásának híre, hiszen majdnem minden lap a levelekkel volt elfoglalva, melyekre a magyarok a „bakonyi erdőben” letek rá. A *Berlingske Tidende* a leveleket nemcsak hogy teljes terjedelmében közli, de csatolja az osztrák birodalmi gyűlésen a levelek miatt keletkezett vita teljes szövegét is. Az október 3-i manifesztumról 9-én tudnak már Koppenhágában, s 11-étől a bécsi forradalomról naponta érkező újdonságok tartják izgalomban a közönséget.

A Pulszky által közzétett levelek tették nyilvánvalóvá a dánok számára, hogy az udvar eljárása „némi kívánnivalót” hagy maga után, s hosszú, felháborodott hangnemben íródott cikkek születtek a Habsburg-ház intrikáiról. Goldschmidt például egyik cikkében Marie Antoinetthez hasonlítja Zsófia főhercegnőt.⁶⁴ Goldschmidt ugyan még a bécsi forradalom után is érez némi szimpátiát Jellačić személye iránt, de egyértelműen szembehelyezkedik az osztrák házzal, s mélyen elítéli Blum kivégzését. Goldschmidtet Latour halála sem rázza meg, hiszen „nálánál sokkal jobb férfiakat kínoznak meg tucat számra Spielbergben, vagy lőnek főbe Milánóban, miközben egész Európa hallgat.”⁶⁵

A *Københavnsposten* Marxhoz és Engelshez hasonlóan „a német burzsoáziát” és a frankfurti nemzetgyűlést ostorozza a forradalom alatt tanúsított viselkedése miatt. Szerinte érthető Frankfurt féelme, hiszen a bécsi forradalmárok sikere a forradalom németországi győzelmét is jelentené. „Ebben az esetben még abban a szerencsében lehetne részünk, hogy Dahlmann és schleswig-holsteini társait, mint emigránsokat üdvözölhetnénk Dániában, kivéve persze ha inkább Oroszországba kívánnának emigrálni.”⁶⁶ „A fő dolog már nem a germanizmus, hanem a despotizmus. Bár igaz Schleswig-Holstein még mindig gyenge oldaluk.” – olvasható a *Københavnsposten*ben.⁶⁷

„Lehet, hogy ha Schleswig-Holstein, ez a filozofikus-doktriner mintaállam forradalmi republikánus, sőt vörös állammá válna, örömmel ajándékoznák Dániának, mint ahogy Bécs-et is feláldozták a szlávoknak, akiket néhány hónappal ezelőtt még éppoly hevesen tá-

⁶⁰ *Berlingske Tidende*, 1848. szeptember 18.

⁶¹ *Berlingske Tidende*, 1848. szeptember 26.; *Fædrelandet*, 1848. szeptember 26.; *Flyveposten*, 1848. szeptember 26.

⁶² *Berlingske Tidende*, 1848. szeptember 30.

⁶³ *Berlingske Tidende*, 1848. október 12.

⁶⁴ A tevékenyséjük közötti egyetlen különbséget csak abban látja, hogy Marie Antoinette vállalkozásának nagyobb volt a tétje, hiszen győzelme a francia forradalom összes vívmányának, „egy új világnak” a pusztulását jelentette volna, míg a kisszerűbb Zsófia cselszövészei „csak” helyi konfliktusok kioldására voltak képesek. „Másképp viszont – állapítja meg Goldschmidt – a végeredményt tekintve Zsófiának nagyobb szerencséje volt, mint elődjének.” (Nord og Syd Borgerkrigen i Østerrig című cikk, 204.)

⁶⁵ Nord og Syd 223.

⁶⁶ *Københavnsposten*, 1848. október 13.

⁶⁷ *Københavnsposten*, 1848. október 13.

madtak, mint a dánokat.” – elmélkedik az „extrém-demokrata” sajtó.⁶⁸ A bécsi események hatására a *Københavnsposten* egyre nagyobb rokonszenvvel fordul a magyarok felé, miközben fokozatosan távolodik el a szlávoktól.

Míg a radikális-demokrata irányzat Dániában az októberi események után a liberalizmus, s így a magyarság oldalára állt, a nemzeti sajtó a legnagyobb dilemmába került. A *Dannevirke* elismeri és elítéli az osztrák udvar intrikáit. Annak érdekében, hogy minden dán számára világos legyen, mi is történik az Osztrák Császárságban, következőképpen próbálja megmagyarázni a szituációt: „Ausztriában ugyanaz történt, mintha itt, Dániában kormányunk hagyta volna a dánokat és a schleswig-holsteinieket egymással háborúzni, kizárólag azért, hogy királyi, dinasztikus célokat valósítson meg. Így sikerült az osztrák császárnak felszámolni a magyarok önállóságát, sőt lázadásba kergetni őket.”⁶⁹ A *Dannevirke* nem abszolutista lap, s elítéli a „bajonettekkel támogatott osztrák trónt”, valamint azt, hogy a „horvátok vezére kezét nyújtotta a csehek legyőzőjének”, mégis változatlanul a „szülklátókorú magyar politikát” hibáztatja azért, hogy „a szlávokat a reakció karjaiba kergette, s emiatt az vissza tudta nyerni hatalmát.” A *Dannevirke* szerint a magyarok túl későn akarnak békülni a délszlávokkal, olyan időpontban, amikor az abszolutizmus már győzelmet aratott.

A bécsi forradalom és a szlávok Windisch-Grätzhez való csatlakozása a nemzeti liberálisokat rázza meg leginkább. A *Fædrelandet* egy porosz politikát elemző cikkében már kettészakadt Németországról beszél: „Komoly harc dúl Ausztriában. Egyik oldalon áll a konzervatív egységpárt a szlávoktól támogatva, másikon a liberális párt, élén a magyarokkal.”⁷⁰ Tíz nappal később, október 28-án egy fontos cikkben, saját politikai nézeteit is mérlegre téve, az Európát uraló két eszméről, a nacionalizmusról és a liberalizmusról ír, arra a kérdésre keresve a választ, hogy vajon melyik fontosabb, melyik viszi előbbre a népeket a fejlődés útján. „A nacionalizmus általában eszköz volt a liberális vezetők kezében, azért, hogy elérjék céljaikat. Ausztriában viszont ez másképp történt.” A cikk szerzője sajátosnak tartja, hogy a csehek és a németek szemben állnak egymással, mégpedig úgy, hogy a reakció hol a német nacionalizmus oldalán (Windisch-Grätz katonai elnyomása) bukkan fel, hol pedig a szláv csehek éljenzik meg Windisch-Grätzet, amikor az ugyanazokkal az ágyúkkal jön Bécs ellen, melyekkel rájuk is lövetett. A bécsiek pedig szabadságukat védik, de ebben a harcban benne van az a törekvés is, hogy a császári államban a németiséget erősítsék a szlávok rovására.

A szlávok magatartásán azonban már a *Fædrelandet* is meglepődik: „Ami először a magyarok túlkapásaival szembeni védelem volt, az a német reakcióval, nemességgel való szövetségben végződött. Ez a szövetség pedig arra irányul, hogy a német és a magyar elemet – mint elfajzott gyereket – a pánszlávizmus karjaiba betagolja. Itt tehát nemcsak arról van szó, hogy a nemzetiség először, a szabadság pedig utána, hanem a szlávizmus feladja az egyszer már kivívott szabadságot a nacionalizmus kedvéért” –⁷¹ írja a nemzeti liberális párt, mely kénytelen rájönni, hogy „először Schleswig, s utána az alkotmány” programja mégsem egészen cseng össze a szláv törekvésekkel.

„Az ember saját magával kerül összeütközésbe, ha ezt a harcot nézi, hiszen mindkét párttal szimpatizál. A szlávokkal elnyomott nemzetiségünkért harcolunk, és kárpótlást kívánunk a százéves szenvedésért, melyet a németek zsarnoksága miatt kellett eltűrnünk. Ez pedig olyan zsarnokság, mely a schleswigi dánságra is áttevődik, melynek nemzeti tiltakozása a szlávokkal közös. Viszont a bécsieknek is győzelmet kívánunk a reakcióval szemben, hiszen először mutatták meg a fenyegető, eszmegyilkoló abszolutizmusnak és bürokr-

⁶⁸ *Københavnsposten*, 1848. október 13.

⁶⁹ *Dannevirke*, 1849. február 27.

⁷⁰ *Fædrelandet*, 1848. október 18.

⁷¹ *Fædrelandet*, 1848. október 28.

ratizmusnak, hogy a népek még nem fáradtak el a harcban, és nem tehetik az 1848-as évet az 1830-as év pusztá megújított változatává.”⁷² A *Fædrelandet* cikke optimista kicsengéssel zárul: „Reméljük és hisszük, hogy esztelenség feltenni, amit gyakran látunk a dánellenes újságokban, hogy a reakció a nacionalizmust eszközként használja fel arra, hogy a szabadságot elfojtsa. Mi ezzel szemben azt hisszük, hogy akaratlanul is az elnyomott nemzetek használják fel a reakciót a szabadság szolgálatában. A nemzetiségéért lelkes nép ugyanis nem adja fel a legfontosabbat, nem áll meg az úton, mely a nemzeti önállóságon keresztül vezet a szabadság ígérének földjére.”⁷³

Koppenhága egyetlen dánellenes lapja két nap múlva reagál a cikkre: „És itt, Koppenhágában egy miniszteriális lap ki meri jelenteni, hogy szimpátiája megoszlik a szláv szoldateszka, Jellasic és Windisch-Grätz katonái között! És vajon miért? Mert a szerencsétlen bécsiek németül beszélnek. Hát részük van abban, hogy Németország rablóhadjáratot indított Dánia ellen? Hát persze, Windisch-Grätz a Németországtól való szláv függetlenségért harcol! Prágát talán nem ugyanaz a Windisch-Grätz lövette, aki most a szláv nemzetiséget védelmezi? A dolog nagyon világos, de éppen ezért nem várható el a nemzeti laptól, hogy megértse.”⁷⁴

Ugyan a *Fædrelandet* érezhetően jobban szimpatizál október után a magyarokkal, mint a *Dannevirke*, mégis osztja a schleswigi lap véleményét, hogy Prága bombázásáért s a szláv és a Habsburg-ház között kialakult szövetségért a magyarok is felelősek. Még 1849 júliusában is, amikor cikksorozatában már elismerően nyilatkozik a szabadságharcról, szemrehányást tesz emiatt: „Nem lehet felmenteni a magyarokat az alól, hogy a szlávokkal szemben uralkodási tébolyban szenvedtek. Ha 1848 márciusában ahelyett, hogy nemzeti erejük és felsőbbbségük tudatában régi királyságukat követelték vissza, inkább egyesülve a csehekkel a szláv propaganda élére álltak volna, amire földrajzi fekvésük kiváló lehetőséget nyújtott, akkor megteremthették volna a közös szláv-magyar ausztriai császárságot, melyben egyáltalán nem kellett volna alárendelt szerepet játszaniuk. A német reakció pedig soha nem semmisíthette volna meg a bécsi forradalom eredményeit. Mivel azonban Csehország egyedül harcolt, hamarosan el is bukott, hiszen a délszlávokat a magyarokkal folytatott egyenlőtlen harc kimerítette. A délszlávok eszközei voltak egy olyan politikának, mely célja olyan államrendszer kialakítása volt, mellyel sem ők, sem a magyarok nem lehettek elégedettek. Most pedig Magyarországnak saját szabadsága a tét ebben az életre-halálra szóló nagy harcban. Ha Magyarország elbukik, akkor saját hibájának esik áldozatul”.⁷⁵

Az egyetlen lap, melynek magyarokkal kapcsolatos álláspontján se a Jellačić-Windisch-Grätz szövetség, se a bécsi forradalom vérbefojtása nem változtatott, a *Flyveposten* volt: „A német lapok szakadatlanul arról beszéltek, milyen szégyenteljes ez a háború, mely során a szlávok bezúdultak Magyarországra, és panaszkodtak, hogy milyen barbár módon vezetik ezt. Azt mondták, a támadás a legelvetemültebb erőszak egy nép részéről, mely az egyeduralmat akarja megszerezni olymódon, hogy egy másik népet elnyom. Jellačić serege gyilkol, rabol, gyújtogat. Pedig nincs biztos forrás arról, hogy a horvátok nagyobb borzalmat követnek el a magyarokkal szemben, mint a magyarok a horvátokkal szemben, ha ők vannak erőfölényben. Másrészt távolról sem követett el Jellasic Bécsben nagyobb borzalmakat, mint amelyeket a forradalmárok elkövettek. Sőt, amint mondják, szigorúan fogta katonáit, nagy fegyelmet tartott. Ezért ezek a német mesék pusztá költemények, s ugyanolyan jellegűek, mint azok a történetek, melyeket az észak-német lapok rólunk, dánokról is közölnek.”⁷⁶

⁷² *Fædrelandet*, 1848. október 28.

⁷³ *Fædrelandet*, 1848. október 28.

⁷⁴ *Københavnsposten*, 1848. október 30.

⁷⁵ *Fædrelandet*, 1849. július 17.

⁷⁶ *Flyveposten*, 1849. február 13.

A bécsi forradalom során megmutatkozó ellentmondások tehát először gondolkodtatták el, sőt hozták zavarba a dán közvéleményt, s késztették az események újragondolására.⁷⁷

VI. A dán szemlélet megváltozásának okai

Több oka is van annak, hogy 1849 tavaszára a dán sajtó magyarellenese hangulata oldódni kezd, és a Budapest-Frankfurt szövetség emléke egyre inkább megfakul. Ez utóbbi elsősorban annak köszönhető, hogy maga a német központi hatalom is hanyatlásnak indult az augusztus 20-i malmői fegyverszünet után, s veszített jelentőségéből.

A május 18-a óta ülésező német nemzetgyűlés munkáját és a liberális egységtörekvéseket a porosz követ szeptember 2-i hozzászólása zavarta meg először, mikor is a Poroszország által megkötött malmői fegyverszünetet bejelentette. A schleswig-holsteini Dahlmann szeptember 5-i tiltakozása jól tükrözi a fegyverszünet miatti elkeseredést, másrészt a tényt, hogy a német egység ügye milyen szorosan kapcsolódik a schleswig-holsteinizmus-hoz. „Vajon elárulhatjuk-e saját német húsunkat és vérünket, és átengedhetjük-e német testvéreinket a pusztulásnak? Önöknek meg kell védeni Németország egységét, hiszen veszély fenyegeti! Ezt az egységet a fegyverszünet most szétroncsolja és tönkrezúzza. Ha Önök most meghajolnak, már nem járhatnak soha többé emelt fővel, mint eddig.”⁷⁸

Dahlmannak, mint a „fegyverszünetet tárgyaló bizottság” frontemberének sikerült elérnie a Schmerling-minisztérium bukását s a fegyverszünet elvetését. A győzelem azonban csak rövid ideig tartott, hiszen a János főherceg által kormányalakítással megbízott Dahlmann képtelen volt eleget tenni feladatának. Ennek fő oka a dán diplomácia kompromisszumkész álláspontja volt, mely kifogta a szelet Dahlmann vitorlájából. A korszak legtehetségesebb, de meglehetősen önhatalmú, konzervatív egységpárti fiatal dán diplomatája, H. C. Reedz ugyanis, felvállalva saját kormányával szemben is a konfliktust, hajlandónak mutatkozott kisebb engedményeket tenni a fegyverszünet egyes pontjaival kapcsolatban. Nem utolsósorban ezeknek az engedményeknek is köszönhető, hogy szeptember 16-án – mint tudjuk – a Pál-templom jóváhagyta a fegyverszünetet, s hozzájárult a döntés következtében szeptember 18-án kitört frankfurti felkelés vérbefojtásához.⁷⁹

⁷⁷ Annak ellenére, hogy a dánok elítélték a magyarok nemzetiségi politikáját, nem vitatták, sőt őszinte csodálattal adóztak az érdekegyesítés programjának, a Batthyány-kormány konszolidációs tevékenységének s az országgyűlés munkájának. A Berlingske Tidende szinte végig követte az utolsó rendi országgyűlés tevékenységét, s még közvetlenül a februári forradalom kitörése előtt is kiegyensúlyozottnak látta az ellenzék és a kormány viszonyát, mely példaértékű volt a dánok számára, hiszen a titulusoktól ma is irtózó dánok 1848-ra már akkor is azért voltak büszkéek, mert az átmenet békésen történt, mert VII. Frederik „európai társaival” ellentétben önként adott alkotmányt, mert a dán társadalom egyes rétegei vagyontól és címtől függetlenül összekovácsolódtak és a külső fenyegetettségnek köszönhetően szilárd egységet alkottak. Bár a magyarok eredményes belpolitikai intézkedései pozitív súllyal estek latba a mérleg serpenyőjében, 1849 tavaszáig a Kopenhavnsposten olvasótáborán kívül valószínű nem sok dánzt rázott volna meg a Magyarország legyőzetéséről szóló hír.

⁷⁸ Thorsøe 329.

⁷⁹ A malmői fegyverszünet jelentőségét a kor vezető politikusai is hasonlóképpen ítélték meg. Ugyan Berlin és Frankfurt látványos szakítása csak 1849. április 3-án, a német császári korona visszautasításával következett be, több kortárs is úgy véli, a malmői fegyverszünet pecsételte meg a liberális német egységpolitika sorsát. 1848. szeptember 12-én Palmerston a következőket írja Lord Cowleynek, a frankfurti angol követnek: „Ha a nemzetgyűlés megpróbálná a fegyverszünetet megsemmisíteni oly módon, hogy megakadályozza keresztülvitelét, nyilvánvaló, hogy a kettő közül valamelyik bekövetkezik: vagy Poroszország és azok a német államok, melyek érdekeltek a fegyverszünet fenntartásában, megtagadják az engedelmisséget a központi hatalomnak, és akkor a német egységkísérlet végleg zátonyra fut, vagy Poroszország a többi német ál-

Nem meglepő tehát, hogy a dán közvélemény 1848 végén már a magyar-német együttműködést sem látja veszélyesnek, s a továbbiakban a „magyar-kérdés” Frankfurthoz kötése lekerül a napirendről. 1849 elején a hírek is arról győzik meg a dán újságolvasót, hogy a magyarok teljesen egyedül vannak, s a szabadságharc a német egységtől független, különálló jelenség, mely az esetleges rokonszenv-nyilvánítások ellenére sem von maga után komoly fegyveres összefogást. A közvélemény szemléletét azonban meggyőzőbb és nyomósabb okok változtatták meg. A három fő tényező, mely segített megszüntetni a dán előítéleteket, hamarosan és szinte egy időben jelentkezett a sajtóban. Mindenek előtt a magyar hadsereg eredményei és az osztrák bulletinek tartalma közötti ellentmondás felismerése, majd az 1849. március 4-i olmützi oktrojált alkotmány – mely az annyira várt föderalisztikus megoldás helyett centralisztikus berendezkedést kínált – kihirdetése, végül pedig az európai sajtó (főleg Anglia) magyarokkal kapcsolatos véleményének megváltozása kényszerítette a dán közvéleményt arra, hogy eddigi nézeteit ártértékkelje.

VII. Hadműveletek az osztrák bulletinek tükrében

A németekkel folytatott háború különösen fogékonyá tette a dánokat arra, hogy megkülönböztetett figyelmet szenteljenek ne csak a hazai, hanem a nemzetközi katonai eseményeknek is. Természetes, hogy a magyarországi hadmozdulatokat is mikroszkopikus vizsgálatnak vetették alá, hiszen a kontinens közepén zajló szárazföldi háború váratlan fordulataival, „izgalmaival” kiváló lehetőséget teremtett arra, hogy az előkerült közép-európai térképek, fantáziájuk, valamint a Welden-féle jelentések segítségével rekonstruálják, illetve „leleplezzék” az eseményeket. Ez a katonáskodási láz tükröződik a magyar hadműveletekkel kapcsolatos megjegyzésekben is, s a magyar, illetve a dán háború egy-egy katonai mozzanata között felfedezett analógia is arra utal, hogy a dán nép a körülményekből kifolyólag talán jobban beleélte magát a magyarországi eseményekbe, mint bármelyik más európai nemzet.

1848 végéig senki nem kételkedett Dániában abban, hogy „legkésőbb újjáre leverik a magyar felkelést”, hiszen „minden oldalról csapatok masíroznak, hogy körbevegyék a lázadók szétszórt és fegyelmezetlen csapatait.”⁸⁰ A *Berlingske Tidende* novembertől folyamatosan várja a híradást arról, hogy „Magyarország meghajol a hatalom előtt és kegyelemre megadja magát.”⁸¹ 1849. január 29-én a *Berlingske Tidende* egy 10 nappal korábbi pesti tudósítást közöl: „Azok a személyek, akiknek volt alkalmuk Windisch-Grätzcel beszélni, azt állítják, hogy Windisch-Grätz kijelentette, miszerint a magyarországi hadjárat legfeljebb három hét alatt befejeződik. Ismeretes, hogy a herceg arról híres, hogy mindig megtartja a szavát.”⁸² A *Flyveposten* 1849. február 1-jén ugyanerről biztosítja olvasóit.⁸³

Kivételesen a *Københavnsposten* is egyetért a két lappal: „Alig lehet kétségünk afelől, hogy elbuknak, hiszen egész Magyarországot ellenség veszi körül. A horvátok és a szerbek

lammal együtt meghajlik a központi hatalom határozatai előtt. Az utóbbi bekövetkezése esetén viszont a schleswigi kérdés sokkal nagyobb és fontosabb jelleget öltene, és a konfliktus jelentősen kiterjedne. Viszont ez egyet jelentene egy általános európai háborúval, melynek kirombantásáért egyedül a központi hatalom lenne felelős.” Thorsøe 398. Talán a kiragadott idézet is kelőképpen bizonyítja, hogy a dán háború – ha korlátozott méreteinél fogva nem is volt elég jelentős ahhoz, hogy a német egység folyamatát meggyorsítsa – akkora befolyással mégiscsak rendelkezett, hogy gyengítse, sőt lehetetlenné tegye megvalósítását. A hároméves háború tehát, bár indirekt módon, de a malmói konvención keresztül Magyarországon is éreztette hatását, amennyiben a szabadságharcot egyetlen külpolitikai szövetségésétől fosztotta meg.

⁸⁰ Berlingske Tidende, 1848. december 13.

⁸¹ Berlingske Tidende, 1848. november 9.

⁸² Berlingske Tidende, 1849. január 29.

⁸³ Flyveposten, 1849. február 1.

délről, a románok és az oroszok keletről fenyegetik az országot, míg Jellasich és Windisch-Grätz alatt szláv és német seregek gyülekeznek.”⁸⁴

A *Fædrelandet* egy 1849. március 5-i európai helyzetet elemző cikkében úgy találja, hogy „most nyugalom van mindenhol Európában. Ugyan zajlik az osztrák–magyar háború, de nem sokan kételkednek kimenetelében, ezért ez a harc nem tud különösebb figyelmet magára vonni.”⁸⁵

Január 29-e után azonban egyre kínosabb lesz a Berlingskének nap mint nap közölni, majd visszavonni a Lipótvár bevételéről szóló híreket, s várni a 21-i bulletin megérkezését, mellyel majd igazolni tudja a vár esletét.

Az első hír, mely komolyabban megingatja a bulletinekbe vetett bizalmat, Perczel január 22-i szolnoki győzelme volt, mely február 6-án jelent meg a félhivatalos sajtóban, s melyről a bécsi bulletinek „gyanúsán hallgattak”.⁸⁶ Február 12-én a *Flyveposten* is úgy látja, hogy a győzelmi jelentések ellenére Ausztriának problémái vannak.⁸⁷ A *Fædrelandet* február 14-én panaszkodik a Magyarországról érkező „egymásnak teljesen ellentmondó hírekre, hiszen a Breslauer Zeitung egészen másképpen hangzik, mint a bécsi győzelmi jelentés”.⁸⁸ A *Berlingske Tidende* nyíltan csak február vége felé meri kétségbe vonni Welden jelentéseinek hitelességét, miután a porosz kormány kritikáját szó szerint dán nyelvre fordítva leközölte: „Az a figyelem, melyet kormányunk Poroszország helyzetéből adódóan az európai kérdésekre fordít, most bizonyos tudósítások alapján a magyar viszonyokra irányul. A kormányhoz más úton eljuttatott hírek különös módon eltérnek a hivatalos osztrák jelentések híreitől. Ezek alapján Ausztria győzelmeinek sokkal kisebb a jelentősége, mint ahogy azt az osztrák bulletinek elolvasása után vélne az ember.”⁸⁹

Ettől fogva érezhető lesz a bulletinek kellő kritikával való kezelése, majd fokozatos semmibe vétele. Február 17-én már a *Berlingske* is meri használni a Szilézián keresztül érkező hírt, miszerint február 1-je és 4-e között orosz csapatok szállták meg Brassót és Nagyszebent. A *Berlingske* csodálkozik azon, hogy a 22. hadijelentés hallgat az eseményről, miközben a „Lloyd miniszteriális lap úgy említi, mint egy közönséges tőzsdehírt.”⁹⁰ Míg a *Berlingske Tidende* csak „furcsállja” az oroszok Erdélybe való bevonulását, a *Københavnsposten* február 19-én felháborodva támadja a Journal des Débat nevű lapot, mely „miközben egész Németországot az osztrák bulletinekből kételkedik, egyik cikkében a magyarokat dicsekvőnek mondja, éppen akkor, amikor Windisch-Grätz helyett a kozákok mennek Erdélybe”.⁹¹

A tavaszi magyar győzelmeket az április 24-én Bécsben keltezett külföldnek szóló levél erősítette meg először hivatalosan is, mely május 1-jén a *Berlingske Tidende* címlapján jelent meg. Az osztrák kormány felszólít mindenkit arra, hogy „aki a jó ügygel tart, fenntartással fogadja a magyar csataterkekről érkező nem hivatalos forrásból származó híreket, ugyanakkor bízson az osztrák kormányban.”⁹² A dán közönség erre azonban már nem igazán volt fogékony.

Április végére az osztrák sereg nyomasztó helyzetét már semmilyen hivatalos forrás nem tudja eltitkolni. A *Berlingske Tidende* május 1-jei száma közli Windisch-Grätz április 21-én keltezett seregéhez intézett búcsúkiáltványát,⁹³ a május 5-i szám pedig arról tájéko-

⁸⁴ *Københavnsposten*, 1848. december 27.

⁸⁵ *Fædrelandet*, 1849. március 5.

⁸⁶ *Berlingske Tidende*, 1849. február 6.

⁸⁷ *Flyveposten*, 1849. február 12.

⁸⁸ *Fædrelandet*, 1849. február 14.

⁸⁹ *Berlingske Tidende*, 1849. február 13.

⁹⁰ *Berlingske Tidende*, 1849. február 19.

⁹¹ *Københavnsposten*, 1849. február 19.

⁹² *Berlingske Tidende*, 1849. május 1.

⁹³ *Berlingske Tidende*, 1849. május 1.

tat, hogy az osztrák kormány hivatalos segítséget kért a cártól.⁹⁴ Május 10-én a *Berlingske* már a május 2-i „pozsonyi konferenciáról” számol be, ahol egy dunai gőzhajón az illetékesek az orosz intervenció részleteiben állapodtak meg.⁹⁵ I. Miklós május 9-i kiáltványa, melyet május 24-én közöl a félhivatalos lap, végleg meggyőzhetett mindenkit arról, hogy az osztrák sereg ebben a hadjáratban alulmaradt.⁹⁶ Buda bevétele, s az újabb főparancsnokváltás hírére a dán sajtó hangja egyre gúnyosabbá válik, s leplezetlen ironiával bírálja az osztrák hadvezetés ügyetlenségét, míg növekvő csodálattal és kíváncsisággal igyekszik megérteni a magyar győzelmek titkait. A „statáriális bulletin” legszellemesebb kritikusa kétségkívül a *Københavnsposten* volt. „Magyarországon is véres hűsvét volt idén” – írják április 14-én a dán demokraták. „Ha megfigyeljük, hogyan vezetik magyar részről ezt a különös háborút, joggal kételkedhetünk abban, lesz-e egyáltalán Pest környékén döntő csata. A magyarok ugyanis soha nem az osztrák tábornokok várakozásainak megfelelően harcolnak. Már januárban is panaszkodott Windisch-Grätz amiatt – akárcsak az osztrák tábornokok annak idején Napoleonra –, hogy az ellenség soha nem ott tartózkodik, ahol az ember várná; továbbá a hadtudomány szabályai által előírt döntő csatára sem lehet rábírní. Windisch-Grätz tehát megveti az ellenséget, mely ugyan folyamatosan győzelmeket arat, de mégsem tudja, hogyan kell háborút viselni.”⁹⁷

Április 28-án lelkes hangon értékeli a lap az eseményeket: „Ez a négy hónapos hadjárat, melyet 200 000 ember vitt véghez egy nép ellen, melyet 8 oldalról támadtak meg, jobban meglepte az európai reakciót, mint bármi más. A reakció 8 nappal ezelőtt még meg volt győződve róla, hogy jól felszerelt csapatokkal mindent el lehet érni. A magyarok nem újságcikkekkel és hadijelentésekkel, hanem tettekkel valósították meg céljaikat. A legjobb osztrák mintazászlóaljok, melyek a gyakorlótéren tömbként mozogtak és minden lehetséges pusztító eszközzel fel voltak szerelve, megtörték a rosszul felfegyverzett, de fanatizmusig lelkes honvédszászlóaljok előtt. Ilyen háború aligha volt a középkor óta, és következményei kiszámíthatatlanok.”⁹⁸

A tavaszi hadjátról a *Fædrelandet* is hasonló rajongással ír: „Ez egy olyan hadjárat, mely Napoleon oroszországi hadjáratára emlékeztet, csak persze kisebb méretekben.”⁹⁹ Július 21-én a *Fædrelandet* Magyarországról szóló négy részes cikkét azzal a megállapítással fejezi be, hogy „kiszámíthatatlan a hadjárat kimenetele, hiszen olyan hadvezérek állnak a magyar hadak élén, akik tehetségüknek köszönhetően arattak győzelmeket, és rangjukat nem protekció vagy »hercegi kegyek« segítségével szereztek.”¹⁰⁰ A *Københavnsposten* maga is mosolyog azon, hogy a Szilézián keresztül érkező híreknél tipikus, hogy „ha délen következik be egy győzelem, csak Bem, ha északon, akkor csak Görgey vagy Dembinszky lehetett a parancsnok. Ez annál is inkább meglepő, hiszen olyan győzelmeket tulajdonítanak nekik, melyeknek helyszíne 20-30 mérföldre fekszik egymástól. Persze nincs kizárva, hogy Bem június végén Besztercénél megveri az oroszokat, néhány héttel később Szenttamásnál Jellasicht.”¹⁰¹ Azt viszont éppen a *Københavnsposten* hangsúlyozta a legjobban, hogy az

⁹⁴ Berlingske Tidende, 1849. május 5.

⁹⁵ Berlingske Tidende, 1849. május 10.

⁹⁶ Berlingske Tidende, 1849. május 24.

⁹⁷ Københavnsposten, 1849. április 14.

⁹⁸ Københavnsposten, 1849. április 28.

⁹⁹ Fædrelandet, 1849. június 26.; Míg a Københavnsposten a katonai sikerek titkát a „fanatizmusig lelkes” népfelkelőkben látja, a nemzeti liberális lap három tábornokban, talán éppen a fontos forrásnak számító Examiner című lap hatására. A Fædrelandet 1849. június 27-i számában az Examinerből idéz, mely „biztos forrásból tudja”, hogy Paskievicsnek nincs túl sok kedve a magyarországi háborúhoz, hiszen „Magyarország három tökéletes tábornok miatt (Görgey, Bem, Dembinszky) komoly előnyt élvez Oroszországgal szemben”. Fædrelandet, 1849. július 27.

¹⁰⁰ Fædrelandet, 1849. július 21.

¹⁰¹ Københavnsposten, 1849. július 28.

oroszosztrák-magyar háború hadműveleteit előreláthatólag a tehetséges magyar vezérek tevékenysége teszi majd még érdekesebbé.¹⁰² „Abban biztosak lehetünk, hogy a magyarok vezetői olyan tervet készítettek, hogy a nagy dráma utolsó felvonása nem gyenge ellenállással lesz egyenlő.”¹⁰³

A megkezdődő orosz hadműveletek újabb bulletineket szültek, melyek a dánok véleménye szerint sokkal használhatóbbak és tárgyilagosabbak, mint az osztrák jelentések. A *Berlingske Tidende* például a 14. orosz bulletint – mely az erdélyi eseményekről és Nagyszében bevételéről tudósít – használja fő forrásként a hadműveletek rekonstruálásához, hiszen „ez alapján a dolgokat jobban és érthetőbben lehet átlátni, mint a Wiener Zeitung tudósításai alapján”.¹⁰⁴ A *Københavnsposten* azonban az orosz bulletinekből tükröződő magyarok iránti tisztelet sem akadályozza abban, hogy bírálja az orosz hadvezetést: „A hírek szerint Cseodajevet, aki egyszer Debrecenre már elfoglalta, de akit Paskievics utána visszarendelt a főszerephez, most újra Debrecenbe küldték, hogy megakadályozza Görgey Dembinszkyvel való egyesülését. Hogy ezt az ide-oda sétát mivel lehet magyarázni, nem tudjuk. Tisztázását átengedjük az orosz-barát, lojális Berlingskének.”¹⁰⁵

A szabadságharc katonai eseményei közül a legnagyobb elismerést és bámulatot kétségkívül Görgey július 15-i és 17-i váci csatái, illetve az ezeket követő északi menete, váratlan eltűnése váltotta ki. Szinte mindegyik lap foglalkozik vele és találgat. „Görgey boldogot csinált Paskievicsből” – foglalja össze röviden a *Københavnsposten* Görgey nyári hadjáratának eredményét.¹⁰⁶ Augusztus 15-én a következőket írja a lap: „Azt mondják, az orosz tábornok Grabbe – akinek az volt a feladata, hogy Görgeyt üldözze, de »elvesztette a nyomát« – parancsot kapott, hogy forduljon vissza. Nagyobb baj viszont – ami a többi tudósításból derül ki –, hogy maguk az oroszok is elvesztették Grabbe nyomát, mint ahogy Rüdiger és a többi orosz hadoszlop nyomát is, melyek a hadjárat kezdetekor Felső-Magyarországra nyomultak be.”¹⁰⁷ A *Berlingske Tidende* augusztus 3-án írja Görgey váci csatáival kapcsolatban: „Úgy tűnik a hírek az orosz vereségről igazak, amennyiben a hivatalos Wiener Zeitung még mindig hallgat azokról a csatákról.”¹⁰⁸ Augusztus 6-án a *Berlingske Tidende* ismét a „fáradhatatlan Görgeyről” beszél, „aki valahol a Tisza bal oldali átkelőjénél állást foglalt.”¹⁰⁹ Augusztus 10-én a *Berlingske Tidende*-nek még mindig nincsenek pontosabb hírei Görgeyről. „Grabbe hadosztálya üldözi Görgeyt, aki most valahol Csongrádban van.”¹¹⁰ 11-én a félhivatalos lap úgy tudja, hogy „Görgey még nem ment át a Tiszán, hanem Miskolc és Eger között van, és úgy vélik, hogy a komáromi parancsnok azért vállalkozott a vakmerő manőverre, hogy Görgeynek alkalmat adjon átjutni a Tiszán.”¹¹¹ Míg a *Fædrelandet* augusztus 13-án közli olvasóival, hogy „Paskievicsről és Görgeyről semmi biztosat nem lehet tudni”,¹¹² a *Berlingske Tidende* azt állítja, hogy „Paskievics Nagyvárad felé operál, és Grabbe üldözi Görgeyt, aki bevehetetlen állást foglalt el a naményi mocsár közelében.”¹¹³

Görgey július 17-i csatája még a *Flyveposten* elismerését is kivívja. Talán ez az egyetlen eset, amikor az osztrákokkal szemben a magyarok pártját fogja. Panaszkodik a Wiener

¹⁰² *Københavnsposten*, 1849. július 6.

¹⁰³ *Københavnsposten*, 1849. július 11.

¹⁰⁴ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 10.

¹⁰⁵ *Københavnsposten*, 1849. augusztus 2.

¹⁰⁶ *Københavnsposten*, 1849. augusztus 14.

¹⁰⁷ *Københavnsposten*, 1849. augusztus 15.

¹⁰⁸ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 3.

¹⁰⁹ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 6.

¹¹⁰ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 10.

¹¹¹ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 11.

¹¹² *Fædrelandet*, 1849. augusztus 13.

¹¹³ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 13.

Zeitung hamis tudósításaira, s a csata részletes ismertetését egy rövid elismerő mondatral fejezi be: „Így operál tehát Görgey a Kárpátok és az orosz-osztrák főseregek között.”¹¹⁴ Jól érzékelteti a nyári hadjáratral kapcsolatos feszült érdeklődést a *Berlingske Tidende* augusztus 14-i mentegetőzése: „Bár a bulletinek régebbi hadi eseményeket is tartalmaznak, fontosnak tartjuk, hogy közöljük az alábbi hivatalos tudósításokat, különösen azért, mert érintik a július 17-i eseményeket, melyekről oly sok zavaros hír keringett.”¹¹⁵

Augusztus 23-ig, a fegyverletétel hírének megérkezéséig a dánok úgy tudják, hogy Görgey még mindig „valahol északon egy mocsárban van”. Csak 1849. szeptember 14-én jelenik meg a *Flyveposten*-ben a Times egyik nagy cikke, mely ennek a hadjáratnak a részleteit taglalja.¹¹⁶ A Times „Magyar háború és Görgey” című cikke szerint „az egész háborúban Görgeyt illetik a legnagyobb babérok, ha figyelembe vesszük csekély erőit és helyzetének nehézségét”. Szabadságharc alatt nyújtott teljesítményének tetőpontját a nyári hadjáratban látja a cikk írója. „Tíz nappal a váci csata és sikerrel koronázott visszavonulása után Görgeyt Miskolcnál erős állásban találjuk, kiteve annak a veszélynek, hogy az oroszok átkelnek Tiszafürednél. Ő maga Tokajnál kelt át ugyanezen a folyón, és bár seregének egy osztagát Nagy Sándor vezetése alatt augusztus 2-án Debrecen közelében megverték, Görgey töretlenül vonult dél irányába, hogy elérje a nagy célt: Bem és Kossuth seregeivel való egyesülést. Közben mindenki azt hitte, hogy még mindig a Tisza jobb oldalán van, s ő ezalatt nemcsak hogy átkelt ezen a folyón, de közeledett a Maros vidékéhez! Ennek a rendkívüli menetnek a részletei még ismeretlenek számunkra, de mivel ismerjük a végeredményt, nyilvánvaló, hogy jobban manőverezett, mint Paskievics, akit láthatólag megtesztett Nagy Sándor oldalmozdulata.”¹¹⁷

Ennek a hadjáratnak „művészi mivoltát” a Daily News világhíres fegyverletétel hatása alatt írt cikke sem vitatja, mely Görgeyt professzionális, de hazaszeretet hiányában szenvedő katonának ábrázolja. „A híres, hihetetlenül, szinte művészi módon végrehajtott legutóbbi hadműveletében is az motiválta, hogy a tömeget egyetlen ágyú vagy fegyver elvesztése nélkül adja át, kizárólag azért, hogy az ellenség szemében fontos legyen a kapituláció, hogy Kelet-Európa legyőzhetetlen tábornokként őrizze meg emlékét.”¹¹⁸

Július végén, augusztus elején – nem utolsósorban Görgey sikereinek hatására – a dán közvéleményen egyfajta „könnyelmű optimizmus” lett úrrá, s Észak-Európából úgy látszott, hogy a magyar tábornokok nemcsak az osztrák, hanem még az orosz seregeknek is komoly nehézségeket tudnak okozni. Az eddig kigúnyolt osztrák bulletinek most teszik meg káros hatásukat: augusztus 1-jén a *Københavnsposten* már semmilyen magyar vereséggel kapcsolatos hírt nem hisz el.¹¹⁹

¹¹⁴ Flyveposten, 1849. július 30.

¹¹⁵ Berlingske Tidende, 1849. augusztus 14.

¹¹⁶ Flyveposten, 1849. szeptember 14.; Az a tény, hogy az írás a Timesban jelent meg, a dánok számára eleve garantálta a cikk állításainak valódiságát, hiszen a Timesnak Dániában nagy becsülete volt. Orla Lehmann nagy sikerként könyvelte el, sőt még emlékiratában is kiemeli, hogy angliai útja során lehetőséget kapott a Timesban ismertetni a schleswigi helyzetet.

¹¹⁷ Flyveposten, 1849. szeptember 14.

¹¹⁸ Fædrelandet, 1849. szeptember 18.

¹¹⁹ „A Magyarországra bevonult seregek teljes pusztulásnak vannak kitéve. Görgey bevette Kassát, s ezzel az orosz seregeket elvágta utánpótlásuktól, és mivel a másik oldalról Dembiński fenyegeti, aki a magyarok tulajdonképpen főcsatáját vezeti, már Paskievicsnek kell kicúsúsnia a gyűrűből, nem pedig a magyaroknak. Hogy Paskievics visszavonul, abból is látszik, hogy főhadiszállását Hatvanról Gyöngyösrre tette át. Erre valószínű a Dembińskitől elszenvedett hatvani vereség után kényszerült, melyet a bécsi tudósítások persze nem említenek. Közben Görgey talán megtámadta az orosz hadtestet, mely Miskolcon állomásozik, nehogy Paskievics a visszavonulás során egyesülhessen vele. A bécsi lapok ugyan arról adnak hírt, hogy Görgey Tokajnál átkelt a Tiszán, de ez csak egy pusztá feltételezés, és a bécsi lapok feltételezései, akárcsak költeményeik,

Görgey hadműveleteivel kapcsolatban még a *Flyveposten* is optimista: „Hogy Görgeynek sikerült magyarjaival a két hatalmas orosz-osztrák hadtest közül kicsúsznia és elérnie a Tiszát, ahol aligha akadályozzák majd meg, hogy egyesüljön Dembiánskivel, már nem kétséges.”¹²⁰

A *Fædrelandet* is kétségeit fejezi ki augusztus 8-án afelől, hogy Haynau elfoglalta volna Szegedet, amiről a Wiener Zeitung tudósított. „Az osztrák lapok győzelmi kiáltásban törnek ki és hirdetik a dráma végét. Ezek a lapok tele vannak a Magyarországgal kapcsolatos legabszurdabb hírekkel.”¹²¹

Mivel a főszeregről augusztus 3-a után a *Berlingske* nem sok mindent tud írni, tudósításai középpontjába a komáromi várórség sikeres működése kerül. Így augusztus 3-án Kosztolányi Mór ezredes július 25-26-i tatai rajtaütéséről tudósít,¹²² 10-én pedig rosszul titkolt elégedettséggel nyugtazza, hogy „Klapka Győrben reggelizett”. 11-én hosszasan ecseteli a kétségbeesett hangulatot, mely Bécsben uralkodik. „Bécsből már küldtek erősítést, és Olmützből jönnek csapatok, hogy a bécsi garnizont erősítsék.”¹²³ Augusztus 13-án, a fegyverletétel napján Koppenhágában fontos újságnak számított, hogy „az osztrákok Komáromon kívül jelentős vereséget szenvedtek, és a magyarok Győrből is elvitték a katonai készleteket.” „Arról, hogy az odaáramló osztrák erősítésnek sikerül-e elvágni a magyarok visszavonulását, vagy visszavetni az erődhöz őket, majd a következő postában kapunk felvilágosítást.”¹²⁴

A kósza híreket, melyek a magyarok kimerüléséről vagy a trónfosztás miatt kialakult belső konfliktusokról tájékoztattak, egyszerűen hivatalos osztrák propagandának minősítették, hiszen másfél év alatt hozzászókkott az európai közvélemény ahhoz, hogy esetleges magyar vereségnek vagy visszavonulásnak is a csodával határos módon győzelemsorozat lesz az eredménye. Így augusztus 23-án, mikor a hamburgi postát kibontották, a dán fővárosban alig hittek a szemüknek. A világosi fegyverletétel hírére kialakult spontán reakció a meglepetés és csalódás érzése volt. Az első megnyilvánulások azonban – amint egy fegyverletételről tudósító hír közlésekor várható lenne – még mindig nem a sajnálatról, hanem a sikeres magyar hadvezetés iránti bámulatról tanúskodnak: „A dolog szinte hihetetlen! Világos egészen közel fekszik Aradhoz, körülbelül 2 mérföldre északralet irányába. Hogy jött Görgey ide? Ő, aki minden hivatalos és nem hivatalos hír szerint a Felső-Tiszánál állt! Sőt az orosz bulletinek még július utolsó napjaiban is Miskolc és Tokaj között mozgatják, erre ő augusztus 13-án Aradnál adja meg magát! Hogy ezt a manővert hova tegyük, nem látja be teljesen az ember.”¹²⁵

hencegések. Saját publikumuk sem hisz már egy cseppet sem nekik, s amint tudjuk Bécsben már régóta az ellenkezőjét gondolják annak, mint amiről a lapok mesélnek.” *Københavnsposten*, 1849. augusztus 1.

¹²⁰ *Flyveposten*, 1849. augusztus 6.

¹²¹ *Fædrelandet*, 1849. augusztus 8. A *Fædrelandet* ugyanebben a számában idéz egy német elemzést, melynek szerzője „fáradtságos módon összehasonlította az erdélyi hadműveletekről eddig kiadott 13 orosz bulletint: e szerint a székelyek ebben és a tavalyi háborúban összesen 71 ágyút és 15 800 embert veszítettek, míg az oroszok egyetlen ágyút sem, s összesen csak 203 halottat és sebesültet. Lüders és Grotenhjelm 3 nagyobb és 6 kisebb csatában győzött, Székelyföldet négyszer hódította meg, kétszer fegyverezte le és háromszor büntette meg. Mindezek ellenére a székelyek jelen pillanatban tömegével állnak fegyverben, s Grotenhjelm saját bevallása szerint is túlerővel támadják Besztercét. Túlerővel áll szemben Lüders is Fogarasnál, a Nagyszébenbe és Kolozsvárra vezető utakat a székelyek elbarikádozták, az oroszokat pedig arra kényszerítik, hogy Clam hadtestét segítségül hívják. Végül pedig imponáló erővel törnek be Moldáviába.”

¹²² *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 3.

¹²³ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 11.

¹²⁴ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 13.

¹²⁵ *Berlingske Tidende*, 1849. augusztus 23.

A *Dannevirke* már augusztus 23-án délután közli a fontos, váratlan újságot: a magyarok ügye hirtelen elveszett. „Görgey, Magyarország legbátrabb tábornoka 30-40 000 fős seregével megadta magát. Ez hihetetlen! Hogy teremhetett Görgey hirtelen Aradnál, akiről mindenki azt hitte, hogy Észak-Magyarországon van, hogy jöhetett hirtelen át a Tiszán az orosz hadsereg vonalán? Nem, a történet misztifikáció!”¹²⁶

A magyarázat augusztus 23-, 24-, 25-én kézenfekvőnek tűnik: ez csak úgy történhetett, hogy Görgey – akit a Nord og Syd szerkesztője még a fegyverletétel után is „modern korunk romantikus hősének” titulál¹²⁷ – megegyezett az oroszokkal, akik hagyták békén levonulni. A *Dannevirke* 23-án délelőtt, a fegyverletétel hírének vétele előtt Görgey menetét még a következőképpen méltatja: „Görgeynek, miután felmentette Komáromot és hosszú időre ellátta élelemmel, július közepére sikerült veszteség nélkül áttörni a sokkal nagyobb orosz seregen Vácnál, majd az északi hegyekbe, Losoncra vetnie magát. Görgey sikeresen vitte ki ezt, és magyar tábornokhoz méltón tört keresztül az őt körülvevő ellenséges csapatokon. Ugyan üldözte őt Rüdiger és Grabbe, de Görgey teljesen eltűnt a hegyekben. Minden, amit azóta mondanak róla, csak üres feltételezés. Úgy tűnik, Rüdiger és Grabbe már mégsem üldözi őt, pusztán azért, mert teljesen eltűnt.”¹²⁸ A délután befutó hamburgi posta azonban megváltoztatta a lap véleményét. A *Berlingske* sem tud napirendre térni a fegyverletétel fölött: „A dolog csak úgy magyarázható, hogy Görgey célja az volt, hogy véget vessen a magyar ügynek. Görgey áruló lenne? Ez annyira hihetetlen, és mégsem lehet mást feltételezni, ha csak nem akarjuk az egész Görgey kapitulációjáról szóló tudósítást nagy hivatalos hazugságnak tartani. Hogy Görgeyt a sértett önérzet vagy a haza ügye iránti kétségbeesés motiválta, csak a jövőben fogjuk megtudni. Lehetetlen, hogy egy férfi, aki a hős nevet vívta ki magának, egy férfi, akit istenítettek, igen, akit a felhőkbe emelt serege, sőt egész népe, áruló legyen. Hogy Görgeyt mi motiválta, nem lehet megérteni. A fegyverletétel foltot ejtett a hős becsületén, akit röviddel ezelőtt egész Európa ámulva figyelt, s úgy találjuk, hogy bármennyire is kifejeztük korábban az ifjú hős iránti csodálatunkat, semmi nem tud bocsánatot adni magatartására ebben az ügyben.”¹²⁹

A hirtelen felindultság azonban hamarosan véget ér, s 24-én a részletek ismeretében már úgy látja a *Berlingske Tidende*, hogy „minden egyes nap az országnak új, nehezen gyógyuló sebet jelentett volna”.¹³⁰

A fegyverletétellel nem szűnt meg a hadügyek iránti érdeklődés, hiszen augusztus 30-án a *Berlingske* közli olvasóival, hogy „folytatjuk a bulletinek közlését, bár a magyarországi háború véget ért, mégis ezek ismeretében jobban meg tudjuk ítélni az egész menetet.”¹³¹

A később közölt orosz bulletinek nyilvánvalóvá tették, hogy annak ellenére, hogy Paskievics átment a Tiszán, mégsem nyílt lehetősége Görgeynek arra, hogy a „nagy sereg hátában szabadon operáljon”, és Erdélybe sem vethette volna be magát, ahogy 23-án a dán lap még javasolta.¹³² A dán közvélemény, mely hozzászózott ahhoz, hogy háborúját fegyverszünetekkel, majd béketárgyalásokkal szakítsa meg, s mint túlerővel szemben álló kis nemzet a „hősies önfeláldozás helyett” a kompromisszumot és a józan ész szabályait kövesse, természetesnek vette a számok és erőviszonyok ismeretében a kapituláció elkerülhetlenségét. „Éppúgy, ahogy Lengyelország 1830-ban, most Magyarország is elkövethette

¹²⁶ Dannevirke, 1849. augusztus 23.

¹²⁷ Nord og Syd (Østerrig. című cikk) 25.

¹²⁸ Dannevirke, 1849. augusztus 23.

¹²⁹ Berlingske Tidende, 1849. augusztus 23.

¹³⁰ Berlingske Tidende, 1849. augusztus 24.

¹³¹ Berlingske Tidende, 1849. augusztus 30.

¹³² Berlingske Tidende, 1849. augusztus 23.

volna az öngyilkosságot, és legértékesebb tagjai közül több ezren lettek volna kénytelenek emigrálni. Jobb volt megőrizni az életerőt és önként odaállni a bíróság elé.”¹³³

A *Dannevirke* egyenesen hálás a fegyverletételért, mely „úgy tekinthető, mint egy ajándék az emberiség oltárán, egy áldozat, mely megkímélte Európát attól, hogy tanúja legyen a történelem egyik legvéresebb háborújának, melynek végső kimeneteléhez aligha férhetett volna kétség.”¹³⁴ Éppen ettől a meggyőződéstől áthatva augusztus 23-a után dán részről nem hangzik el olyan vélemény, hogy a magyar szabadságharc bukását „árulás vagy valamilyen más tisztátalan körülmény” okozta, s a dán lapokba átvett cikkekből is a teljes megértés és a túlerő miatt elbukott magyarság iránti tisztelet és megbecsülés árad.

Ezért tűnik fölöslegesnek, sőt a szabadságharc nemzetközi visszhangjának szempontjából kifejezetten károsnak a Kossuth által hivatalosan proklamált árulás vád, hiszen ezzel Európa előtt magát a szabadságharcot és saját munkáját értékelte le. A szeptember 12-i viddini levélnek ugyan nincs nyoma a dán sajtóban, de szeptember 20-án Palmerstonhoz intézett levelét teljes terjedelmében közli október 24-én a dán hivatalos lap. „Amit a zsarnokság elkezdett, árulás fejezett be; szerencsétlen hazám mindenki által magára hagyatva elbukott, de nem a két császárság túlereje miatt, hanem saját fiai hibája miatt, sőt merem mondani árulásuk miatt.”¹³⁵

Ez az állítás a szabadságharc első emberének tollából nem fokozhatta a magyarok iránti csodálatot, hanem inkább kiábrándultságot okozott. Az árulás váddal Kossuth ugyanis legszébb vonásaitól fosztotta meg a forradalmat. A magyar események elsősorban nem azért vonták magukra a külföld figyelmét, mert megszűnt a cenzúra, mert Erdély egyesült a Magyar Királysággal, vagy mert megszülettek az áprilisi törvények. Hasonló intézkedések más országokban is születtek 1848-ban. Ami a szabadságharcot egyedivé és izgalmassá tette, éppen az árulónak kikiáltott Görgey tevékenységéhez fűződött: a hadsereg éléről leváltott osztrák tekintélyek, Ferenc József kézcsókja, a Hentzivel való levélváltás, a felvidéki bálók, a Paskievicsből csúfot űző levonuló magyar sereg, Rüdiger ebédje stb. Mindenek előtt azonban a dán közönség leginkább a magyarok között uralkodó egyetértést és egységet csodálta. A közvélemény élvezettel figyelte a tekintélyek kudarcait, s a hétköznapi monotóniából kiszakadva hírekre kiéhezetten várta: milyen meglepetéssel szolgálnak még a magyarok? Az európai közvélemény hangulatát érzékletesen vázolja Goldschmidt: „Egész Európa feszült érdeklődéssel pillantott a hadszíntérre; az emberek úgy gyűltek a magyar síkság köré, mint ahogy régen a gladiátorharcokra vagy a spanyol bikaviadalokra özönlöttek, bár bizonyára nemesebb érzelmekkel, de véres, esztétikus szimpátiával. Amphiteátrumként emelkedtek a nézőtér padjai a magyar síkság fölött. A parkett közelében a flegmatikus törökök foglaltak helyet, a galériákból pedig az Alpok lakói és a norvég, svéd fjeldek lakói pillantottak le kíváncsian, buzgó politikai érdeklődéssel. Erre hirtelen jön a hír, hogy semmi nem lett a harcból. Ez először annyira mesésen hangzott, hogy el sem hittük, de később lassan-lassan előbukkant az egyre prózaibb valóság.”¹³⁶

Goldschmidt analógiájánál maradván az árulásvád elterjesztésének következtében a közönségnek nemcsak azt kellett feldolgoznia, hogy a „happy end” elmaradt, és a várt öröm helyett gyászolnia kell a példaképet, a gladiátort, hanem becsapva is érezte magát, hiszen a legautentikusabb forrásból kiderült, hogy a gladiátor nem is volt hős, hogy másfél évig fölöslegesen pazarolta figyelmét egy emberre, akibe többet képzelt, mint amivel valójában rendelkezett. Nagyobb baj viszont, hogy nemcsak a gladiátortól idegenedett el és hagyta ott rossz szájjal a nézőteret, hanem maga a bikaviadal is keserű emlékké vált, vagy legalábbis veszített fényéből. Másrészt Görgey személyének elátkozásához – bármennyire is

¹³³ Berlingske Tidende, 1849. augusztus 24.

¹³⁴ Dannevirke, 1849. augusztus 24.

¹³⁵ Berlingske Tidende, 1849. október 24.

¹³⁶ Nord og Syd III. (Østerrig, című cikk) 25.

adta magát a helyzet – nemcsak azért kellett bátorság, mert neve egyet jelentett a szabadságharc legszebb fejezeteivel, hanem azért is, mivel az európai sajtó által felkapott három tábornok közül egymaga képviselte a magyarságot.¹³⁷ Bár az osztrák kormány megtorló intézkedései elhárították azt a veszélyt, hogy az árulásvád proklamálása következtében – mellyel Kossuth egyben felmentette a két nagyhatalmat a szabadságharc eltiprásának felelőssége alól – csökkenjen az orosz-osztrák intervencióval szemben táplált ellenszenv, és a szabadságharc bukásában az európai közvélemény a széthúzó, saját ügyéért összefogni képtelen, egymást eláruló magyar vezetők megérdemelt büntetését lássa, a külföldi lapokban később megjelenő Görgeyt védő cikkek arról tanúskodnak, hogy a szabadságharc becsületén folt esett, és a magyarok hibájának köszönhetően árnyék vetődött a legszebb hónapok emlékére.

A fegyverletétel értékelésére messzemenő befolyást gyakorló nyári hadjárat mellett a dán sajtóvisszhang legértékesebb momentumait a két háború közötti hasonlóság felfedezése képezi. A tavaszi hadjárat után divat lett a dánok helyzetét a lovagias magyarokéhoz hasonlítani. Különösen a *Dannevirke* szolgált ehhez jó példákat: 1849. június 30-án közli, majd kommentálja a 23-i bécsi jelentést: „Egy utazó, aki a Vág vidékéről jön, azt állítja, hogy egy magyar osztag tagjai (2500 fő) – akiket egyesült orosz-osztrák csapatok üldöztek – nagy rendtelenségben menekültek a Vág folyó mentén, és sírjukat a folyó hullámaiban lelték. (Ez a történet feltűnően hasonlít a 3000 dánról költött meséhez, akik a dybbøl-i sáncok ostromakor fulladtak a tengerbe Als-Sundnál.)”¹³⁸ Július 28-án a *Dannevirke* Jellačić július 14-i kishegyesi veresége után előállt helyzetét elemzi. A bécsi tudósítások szerint Jellačić következő feladata Pétervárad sakkban tartása lesz. A Dannevirkének Jellačićről rögtön Bonin tábornok Fredericiánál kialakult helyzete jut eszébe.¹³⁹

A magyar hadműveletek figyelemmel kísérésére és hadvezetésünk elismerésére jó bizonyítékul szolgál a *Københavnsposten* május 9-i cikke, melyben a dán kormány politikáját osztorozza: „Tavaly a jüt határon barátaink még azt mondták: eddig és ne tovább! De hol vannak most ők, hol vannak a garanciák? Jönnek még, vagy azt kell mondanunk, jobb lett volna, ha az államférfiak soha nem tápláltak volna csalóka reményeket, jobb lett volna, ha Dánia egyedül és kizárólag saját magában bízik? Ha pedig a háború újrakezdése elkerülhetetlenül vált, nem kellett volna készülününk erre a télen, épp úgy, ahogy a magyarok a Tisza folyó mögött tették ezt? Ők körülbelül ugyanabban az időben készültek a szabadságharcukra, s tudták, hogy ez elkerülhetetlen. Vagy béke, vagy háború, vagy hideg, vagy meleg! De el azokkal, akik a langyosságban bíznak. Dönteni kellene már a köztársasági Németország és az orosz sereg között! Ez a két párt létezik, s Dánia királya választhatna már a kettő közül!”¹⁴⁰

Az orosz intervenció után a nemzeti liberálisok egyre óvatosabban kezelik az orosz-dán barátságot. Már 1849 márciusában fenntartásának ad hangot a *Fædrelandet* a német lapokban található hírekkel kapcsolatban, miszerint a német-dán békétárgyalások színhelye Olmütz lenne.¹⁴¹

¹³⁷ Április 2-án a Berlingske Tidende, s a Fædrelandet is csoportosítja a magyar tábornokokat nemzetiségi származás szerint. A magyar kategóriában első helyen Görgey szerepel, majd Mészáros, Kiss, Perczel, Répássy, Gaál Sándor következik. Közülük azonban a hadijelentésekben csak Görgey, Mészáros és Perczel névvel találkozhatott a dán közönség. Klapka és Damjanich, mint a dán sajtóban még gyakran szereplő tábornokok a lengyel kategóriába kerültek.

¹³⁸ Dannevirke, 1849. június 30.

¹³⁹ Dannevirke, 1849. július 28.

¹⁴⁰ Københavnsposten, 1849. május 9.

¹⁴¹ „Ha ez igaz, bizonyos szempontból jól járnánk, viszont meg kell bocsátani nekünk, hogy félünk az osztrák-orosz politikához való közeledéstől, hiszen nem lehet tudni, milyen hatással lenne belső ügyeinkre.” Fædrelandet, 1849. március 5.

Július 24-én azonban a *Fædrelandet* már a *Københavnsposten* stílusában utasítja vissza az Examiner című angol lap észrevételét, amely hasonlóságot vél felfedezni a schleswig-holsteinek és a magyarok harca között. A *Fædrelandet* felháborodottan idéz az angol lap július 14-i számából, melyben a cikk írója kifejti, hogy Dániának is, akárcsak Ausztriának orosz segítséget kellett kérnie, hiszen ahogy Ausztria sem tudta egyedül legyőzni a magyarokat, úgy Dánia sem bírta a schleswig-holsteini felkelőkkel. A *Fædrelandet* válasza a magyar, illetve dán kérdés legérdekesebb problémáját érinti: vajon lehet-e analógiát felállítani a két mozgalom között, s ha igen, akkor hogyan? „Jól látszik, hogy egyébként értelmes emberek milyen vakon tudnak ítélni európai közérdeklődésre számot tartó fontos eseményekről. Úgy gondoljuk, nem szükséges itt emlékeztetnünk Bov-ra, Fredericiára, a schleswigi csatára, a németek jytlandi bevonulására, majd a schleswig-holsteini felkelés németek általi támogatására, hiszen minden gyerek tudja, hogy egyetlen idegen katona sem volt jelen ezeknél a hadműveleteknél. Mindez tehát épp az ellenkezője annak, ami Magyarországon történik. A magyarok kezdetben egyedül harcoltak Ausztriával, és győztek, mire egyesült orosz és osztrák sereget kaptak a nyakukba. Mi kezdetben egyedül harcoltunk a schleswig-holsteinekkel és győztünk, mire egész Németországot a nyakunkba kaptuk. Nincs hely most itt kifejteni Magyarország Ausztriához való viszonyát, de teljesen különbözik Schleswig Dániához fűződő viszonyától. Míg az első esetben az alkotmányos jogokért vívott törvényes harcról van szó, a második esetben egy semmivel sem menthető lázadásról.”¹⁴² Más helyen a *Fædrelandet* a schleswig-holsteini pártharcot egyenesen az olasz és magyar nagy nemzeti harcok paródiájának nevezi.¹⁴³

A Magyarország elleni orosz-osztrák intervenció a *Københavnsposten* is elgondolkoztatja, vajon Ausztria Magyarországgal szembeni ellenforradalmi fellépése ugyanaz a szituáció-e, mint Poroszország és Schleswig-Holstein Dániával szembeni „agressziója”. A cikk írója nem válaszol a kérdésre, csak azt állapítja meg, hogy mind a schleswig-holsteinek, mind a dániai „reakciók” ezt hangsúlyozzák a cár előtt, hiszen mindkét párt érdekében az áll, hogy „a Dánia elleni háborúban a cár a demokratikus alkotmány elleni háborút lássa”. A *Københavnsposten* szerint azonban „Oroszországot egyáltalán nem érdekli az alkotmányügy fejlődése egy olyan kicsi és izolált ország esetében, mint Dánia.”¹⁴⁴

Ha ebből a cikkből nem is derül ki a *Københavnsposten* véleménye, egy későbbi megjegyzése arról tanúskodik, hogy egyetért a *Fædrelandet*-tel. Augusztus 13-án a Deutsche Zeitung egyik cikkét kritizálja. A Deutsche Zeitung szerint „Magyarországnak soha nem lehet joga önálló állami létre, még akkor sem, ha győzelmet arat ebben a háborúban”. A *Københavnsposten* interpretációja szerint a német lap szidja a magyarokat Ausztriával szembeni hálatlanságuk miatt, s bűnösnek tartja őket, mert nem vetette magát alá Ausztriának még Wessenberg kormányzása alatt. A *Københavnsposten* reakciója így hangzik: „Tehát Magyarországnak, a régi önálló királyságnak nincs joga függetlenséget követelni magának, mely függetlenséget a Deutsche Zeitung olyan magától értetődő módon követeli Schleswig és Holstein hercegségek számára, melyek 1848-ig tulajdonképpen dán provinciák voltak!”¹⁴⁵

Ezt a véleményt támasztja alá a *Københavnsposten*nek egy korábban felvetett kérdése is: „Miért nem harcolnak Schleswig-Holsteinben lengyelek? Vannak ugyan néhányan, de nem harcolnak túl lelkesen Dánia ellen. Ezért tűnik hihetetlennek, hogy a schleswig-holsteini felkelés ugyanolyan természetű lenne, mint a magyar.”¹⁴⁶

A katonai híreknek tehát meghatározó jelentőségük volt, amit az is mutat, hogy a Magyarországáról dán nyelven megjelent információk körülbelül 80%-át ezek a hadi jellegű hí-

¹⁴² Fædrelandet, 1849. július 24.

¹⁴³ Fædrelandet, 1849. május 5.

¹⁴⁴ Københavnsposten, 1849. május 7.

¹⁴⁵ Københavnsposten, 1849. augusztus 13.

¹⁴⁶ Københavnsposten, 1849. április 21.

rek teszik ki. Amint a fenti idézetek is mutatják, a dánok beleélték magukat az eseményekbe, a tudósításokat próbálták értelmezni, s a körülményekhez képest igyekeztek mindenről megbízható információt szerezni. A honvédekkel való dán azonosulásra azonban a legbűbajosabb bizonyíték az a szeptember 12-13-án Koppenhágán végigsöprő hír, melyet majd a *Københavnsposten* fog a dánok legnagyobb csalódására korrigálni: „Azt mondják, Pétervárad még mindig nem adta meg magát. Nem is csoda, hiszen dán parancsnoka van.”¹⁴⁷

VIII. Nemzetiségi kérdés az oktrojált alkotmány fényében

Mivel a magyarokról 1848-ban kialakult negatív kép egyik fő oka a helytelennek tartott nemzetiségi politika volt, érdemes röviden kitérni arra, hogy a Habsburg-politika centralizációs törekvései a dán közvélemény megítélése szerint hogyan járultak hozzá birodalom belül a nemzetiségi feszültségek csökkenéséhez, illetve mindez hogyan jelentkezett a dán sajtóban.

Az osztrák kormány és Jellačić között kialakult feszültségekről szóló első híreket a *Hamurger Zeitung* alapján a *Flyveposten* hozza 1849. február 26-án. A lap szerint Jellačić neheztel az osztrák kormányra szlávokkal szembeni politikája miatt, ezért tárgyalásokat kezdett a magyarokkal, s elképzelhető, hogy átáll hozzájuk. A *Flyveposten* azonban nyilvánvaló pletykának tartja a hírt.¹⁴⁸

Két nap múlva a *Fædrelandet* szolgál hasonló hírrel, ezúttal az Augsburgi Allgemeine Zeitungot használva forrásként. „A szerbek között nagy az izgatottság, amióta Károlyvárost ostromállapotba helyezték. A szerbek és horvátok joggal tartják magukat a monarchia megmentőinek, így természetes, hogy követeléseiket is meglehetősen magasra teszik.”¹⁴⁹

Március 5-én a *Berlingske Tidende* külföldi hírei között kiemelt helyen közli, hogy Jellačićről nem tudni, vajon a horvátokkal vagy osztrákokkal tart-e, s lehet, hogy elveszik tőle a horvát csapatokat. A tudósítás szerint a délszlávok ugyanis napról-napra egyre nagyobb gyanakvással nézik a minisztérium minden lépését, hiszen attól félnek, hogy az osztrákok végül mégis Magyarország hegemoniáját segítik elő.¹⁵⁰

Március 9-én a *Fædrelandet* már a románok elégedetlenségéről tudósít. A hír szerint a románok Ausztrián belül egyesülésüket és önálló nemzetté alakulásukat követelik, valamint önálló nemzeti képviseletet, a nemzeti nyelv bevezetését. Az osztrák minisztériumon belül román minisztert szeretnének, valamint követelik, hogy a császár fogadja el a román nagyhercegi címet.¹⁵¹

A kremsieri birodalmi gyűlés felosztatásának és az olmützi oktrojált alkotmány kihirdetésének híre március 12-én érkezett meg Koppenhágába, s szinte mindegyik lap fő helyen közölte azt. Az eseményt meglehetősen vegyes érzelmekkel fogadták. Mindegyik politikai irányzatú lap elítélte Kremsier megszállását, a gyűlés erőszakkal történő felosztatását, s a *Berlingske Tidende* is élénk színekkel ecsetelte a „rossz hangulatot”, amit eredményezett. A *Fædrelandet* külön cikksorozatot szentelt az eseménynek „Ausztria oktrojált alkotmánya” címmel. A *Fædrelandet* bécsi forradalom kapcsán tapasztalt „ambivalenciája” és ingadozása a liberális és nacionalista értékrend között itt is kiütözik, hiszen előrelépésnek tartja, hogy „minden népfaj egyenjogú, s minden népfajnak sérthetetlen joga van nemzetisége és nyelve fenntartására és művelésére.” Az oktrojált alkotmány célkitűzéseit nem tartja hibás döntésnek, sőt mint a soknemzetiségű birodalom népeinek lehető legigazságosabb módon

¹⁴⁷ A dán lapok egy Holland nevű tisztről beszélnek, aki valószínű nem más, mint Hollán Ernő ezredes, a vár mérnökkari igazgatója.

¹⁴⁸ *Flyveposten*, 1849. február 26.

¹⁴⁹ *Fædrelandet*, 1849. február 28.

¹⁵⁰ *Berlingske Tidende*, 1849. március 5.

¹⁵¹ *Fædrelandet*, 1849. március 9.

való összetartására tett kísérletet elégedettséggel fogadja. Pusztán abban nem bízunk, hogy a gyakorlatban is sikerül az alkotmánynak érvényt szerezni.¹⁵² Az okrojált alkotmány paragrafusait részletesen közlő schleswigi lap sem talál semmi kifogást az alkotmány nemzetiségi célkitűzéseiben, sőt a *Fædrelandet*nek még az alkotmány liberális vonásaival, illetve kivitelezhetőségével kapcsolatos aggodalmait sem osztja.¹⁵³

A március 4-i okrojált alkotmány azért fontos mozzanata a dániai sajtóvisszhang alakulásának, mert az alkotmány tökéletlensége miatti szláv tiltakozások teszik egyértelművé a dán közvélemény számára, hogy az Osztrák Birodalom elnyomott nemzetiségeinek jövőjéért nem csak a magyarság felelős, s a magyarok bukása még nem javít automatikusan az eddig mellőzött népek helyzetén. Ismertek az alkotmány hiányosságai, melyek a nemzetiségeket tiltakozásra késztették.¹⁵⁴

A nemzetiségi tiltakozásokról viszonylag gyorsan tudomást szerzett a dán sajtó. A *Berlingske Tidende* már március 21-én közölt egy hírt, miszerint a szerb pátriárka jegyzéket kapott Windisch-Grätzről, hogy azonnal szüntesse meg a nemzeti igazgatóságot, állítsa vissza a régi rendet. A *Berlingske Tidende* forrása szerint a pátriárka kategorikusan visszautasította a jegyzéket, sőt kijelentette, hogy ha kell, lemond.¹⁵⁵

A *Fædrelandet* március 28-án tudósít a horvátok alkotmány elleni tiltakozásáról, akik „kategorikusan követelik a bántól, hogy hívja össze az országgyűlést és vigye keresztül a határőrvidék inkorporálását. Észrevehető, hogy a délszlávok általában egyre jobban közelednek a magyarokhoz.”¹⁵⁶

A *Københavnsposten* a megérkező hírek hatására március 29-én túlzott optimizmussal úgy látja, hogy az okrojált alkotmány miatt „biztos hogy az osztrák császár elleni horvát és szláv felkelés hamarosan megkezdődik”, majd egy zágrábi lapból idéz: „Minket is lázadókként kezelnek, akik annyi vért áldoztunk a Habsburg-házért?”¹⁵⁷

Április elején már tudnak Dániában a szlovákok március 20-i emlékiratáról is, melyben az uralkodót egy szlovák koronataromány felállítására kérik. A *Dannevirke* április 9-i száma még az uralkodó válaszát is közli.¹⁵⁸ Egy március 29-i prágai tudósítás alapján a *Berlingske Tidende* rámutat a Slovenska Lipa gyűlésének történelmi jelentőségére, hiszen a gyűlés a szlovák nép „létét vagy nem létét vitatta”. A *Berlingske Tidende* szimpátiával konstatálja, hogy a szlovákok petíciójukat úgy fogalmazták meg, hogy egyértelművé váljon: szeretnék a március 4-i okrojált alkotmány visszavonását. „Oktojálja a császár az alkotmányt az alapján, ahogy azt a kremsieri birodalmi gyűlés kidolgozta” – idézi a *Berlingske Tidende* meglehetősen szabadon a petíciót.¹⁵⁹

Minél inkább meggyőződnek a dánok arról, hogy a különböző nemzetiségek elégedetlenek a centralizációs törekvésekkel, annál nagyobb mértékben fordul szimpátiájuk a magyar ellenállók felé. A *Københavnsposten* április 30-án prágai nyugtalanságokról tájékoztat,

¹⁵² *Fædrelandet*, 1849. március 21.

¹⁵³ *Dannevirke*, 1849. március 14.

¹⁵⁴ A csehek ausztrorszláv autonomista elképzelései összeomlottak, a szerbek felháborítónak találták, hogy a katonai határőrvidéket katonai igazgatás alatt az alkotmány külön tartományként kezeli, sőt az ígért Vajdaság határait sem jelöli ki. A horvátok is nagyobb önállóságra számítottak, a románok pedig hiányolták a román nemzet egyenjogúságának kimondását. A szászok a Királyföld önálló tartománnyá tételét hiába várták. Legnagyobb sérelem azonban kétségkívül a szlovákokat érte, akiket meg sem említett az alkotmány. 1848–49. A szabadságharc és forradalom története. Szerkesztette Hermann Róbert. Budapest, 1996. 279.

¹⁵⁵ *Berlingske Tidende*, 1849. március 21.

¹⁵⁶ *Fædrelandet*, 1849. március 28.

¹⁵⁷ *Københavnsposten*, 1849. március 29.

¹⁵⁸ *Dannevirke*, 1849. április 9.

¹⁵⁹ *Berlingske Tidende*, 1849. április 9.

s biztos benne, hogy a „csehek ezúttal a magyarok oldalán fognak állni”.¹⁶⁰ Május 14-én már arról ír, hogy „Prágában elhallgattak a pánszláv hangok. Eljönt kiáltanak Kossuthra, a németekre és együtt akarnak harcolni velük az oroszok és más despoták ellen.”¹⁶¹

1849 júliusára a *Fædrelandet* is eljut odáig, hogy elismerje: „A hatalmas morális túlsúly miatt, amit a magyarok nyertek, lehetetlen fátylat nem borítani a szlávokkal szembeni korábbi igazságtalanságaikra, hiszen Keleten ők a szabadság egyetlen harcosai.”¹⁶²

Az olmützi oktrojált alkotmány után már a *Fædrelandet* is úgy látja, hogy a szlávok jobban járnának a magyar győzelemmel, mert igaz ugyan, hogy autonómia-reményük véget érne, de „nagyobb társadalmi szabadságot várhatnak ettől, mint ha Ausztria győzne, hiszen ez minden nép szabad fejlődését megfojtja.”¹⁶³

A *Dannevirke*-t a katonai győzelmek és a nemzetiségekhez való közeledés mellett leginkább a magyarok hadifoglyokkal szembeni lovagias viselkedése és a magyar vezetők Magyarország győzelmébe vetett hite hatja meg és készteti a magyarok melletti nyilatkozatra. Június 23-án talán először méltatja Kossuth tevékenységét és tanúsít elismerést a magyarok ügye iránt: „Ítélnének bárhog Magyarországi politikai jogáról vagy jogtalanságáról, annyi azonban biztos, hogy egy viszonylag kis nemzetnek ez a harca a világ legnagyobb hatalmaival szemben a legméltóságteljesebb harc, melyet korunk kínál. Az egyetlen hősiesség, melyet a jelenlegi Európa véres eseményei között láthatunk.”¹⁶⁴

IX. Európa és Magyarország viszonya

„Hihetetlen, hogy a szerencse fordulta milyen befolyást gyakorolt más országok magyar ügygel kapcsolatos ítéletére. Kossuth, akinek szavait néhány hónapja még mindenki dicsekvésnek és tehetetlen fenyegetésnek tartotta, most megmutatta, hogy jobban ismeri népének szellemét, mint az osztrák kabinet, és számos csodálót szerzett. Magyarország pillanatnyilag szabad, s a régi császárság a legnagyobb veszélybe került” – állapítja meg május elején a *Dannevirke*.¹⁶⁵

1849 tavaszától a háború „újrafelvétele” után a dán politika saját érdekében az addiginál is fokozottabb figyelemmel kísérte az európai hatalmak hangulatának változásait. Így a magyar ügygel kapcsolatos újabb nemzetközi észrevételek sem kerültek el figyelmét, s nemcsak hogy a magyar szabadságharcra kapcsolatos dán véleményt befolyásolták, de több példa van arra is, hogy a magyar ügy nemzetközi megítéléséből próbáltak választ kapni a hároméves háború egy-egy megoldatlan problémájára.

Mind a magyar, mind a dán kérdés sorsának eldöntésében Angliát tartották a „kulcsfigurának”, így természetes, hogy a fő figyelem Nagy-Britanniát illette. A *Globe* magyarok iránt ébredező szimpátiáját a *Berlingske Tidende* veszi legelőször észre abban az angol cikkben, mely Palmerston közvetítő politikáját védi, és amely elmarasztalja Dániát a fegyverszünet elvetése miatt. A cikk utalást tesz a magyarországi bulletinekre is, „melyek mutatják, hogy az abszolutizmus képviselőinek van még elég dolga otthon”.¹⁶⁶

Június 20-án pedig a „Postnyheder”-ben (a legsürgősebb híreknek fenntartva) Anglia címszó alatt, rövid összefoglalóban a következőket írja a *Berlingske*: „Egy magyar követ hosszas megbeszélést tartott Lord Palmerstonnal és a miniszterialás lap, a *Globe* szenvedélyes cikkben támadta Ausztriát Magyarországgal szembeni eljárása miatt. Holnap kö-

¹⁶⁰ Københavnsposten, 1849. április 30.

¹⁶¹ Københavnsposten, 1849. május 14.

¹⁶² Fædrelandet, 1849. július 21.

¹⁶³ Fædrelandet, 1849. július 21.

¹⁶⁴ Dannevirke, 1849. június 23.

¹⁶⁵ Dannevirke, 1849. május 3.

¹⁶⁶ Berlingske Tidende, 1849. április 20.

zöljük a cikket”¹⁶⁷ Azonban azt nem 21-én, hanem 27-én közölték. A konzervatív *Berlingske Tidende* hosszasan védekezik már előre a cikk közlése miatt, igyekszik tartalmától elhatárolni magát, mely jól tükrözi, mennyire nem volt népszerű és veszélytelen dolog a magyar ügyet hivatalos körökben védeni. „Néhány nappal ezelőtt felvetettük, hogy a Globe, az angol lap, melyet általában az angol külügyminiszter lapjának tartanak, szenvedélyes cikkben fejezte ki elégedetlenségét amiatt, hogy Ausztria segítségül hívta Oroszországot, hogy elnyomja a magyarországi felkelést. Egy ilyen hangnemben megírt cikk nem sokkal ezelőtt még komoly jegyzékeket vont volna maga után, sőt talán olyan feszültséget is, melyet csak háborúval lehetett volna feloldani. Mostanában azonban nem veszik olyan komolyan az újságcikkeket éppen azért, hogy elkerüljék a surlódásokat, melyek fenyegetnék a nagyhatalmak közötti békét. A cikk közlésével egyedüli célunk az, hogy a dán olvasókat tisztába hozzuk a fent említett orgánum orosz katonai intervencióval kapcsolatos nézeteivel, másrészt tisztában legyen mindenki vele, hogy ha minden kötél szakad, a cikk nem sok jóval bíztat, már ami az orosz és angol udvar közötti szívélyes viszonyt illeti.”¹⁶⁸ A Habsburg-házat ostromozó cikk közlése után a *Berlingske Tidende* nem teszi le rögtön a tollat, hanem minden átmenet és magyarázat nélkül belefog a Globe egy másik cikkébe, mely Kossuth életét ismerteti kiemelve országgyűlési tudósításainak jelentőségét, majd a Pesti Hírlapra gyakorolt hatását. A *Berlingske Tidende* Kossuthot dicsérő cikke furcsa hatást kelthetett a lap olvasótáborában, hiszen közlése nem igazán a Globe orosz intervencióról vallott nézeteinek megismeréséhez vitte közelebb az érdeklődőt.

Eddigre már a *Fædrelandet* is érzékeli a váratlan angol rokonszenv-nyilvánításokat. Június 26-án megállapítja: „Úgy tűnik, mintha bizonyos helyeken a magyar kérdést másképp kezdenék látni, mint eddig. A Times, mely egyébként nem olyan rég még az osztrák kabinet szócsöve volt, most képtelen visszatartani a panaszt amiatt, hogy Ausztria, miközben seregét Rómába és Nyugat-Németországba küldi, idegen hatalmat hív harcolni saját országába, és úgy véli, hogy ez a gyengeség még vissza fog ütni. Palmerston lapja, a Globe pedig határozottabban, mint bármikor a magyarok mellett nyilatkozik” – véli a *Fædrelandet*,¹⁶⁹ majd idézi a nemzeti liberális lap is a *Berlingske Tidende*-ben közölt cikket Teleki László orosz intervenció jogtalanságát hangsúlyozó emlékiratával egyetemben, melyet Teleki június 11-én nyújtott át a francia külügyminiszternek.

A következő angol lépés, melyre felfigyelt a dán sajtó, Ralph Osborne-Bernal angol képviselő július 21-i alsóházi interpellációja volt, melyre Palmerston is válaszolt. Július 28-án a *Berlingske Tidende* Palmerston beszédének csak rövid kivonatát tudta közölni, s ígérte, hogy „mihelyt megkapjuk az angol újságokat, részletesen közöljük beszédét”.¹⁷⁰

Palmerston magyar ügyvel kapcsolatos „különös” beszédét minden napilap a fő helyen közli. 30-án a *Berlingske Tidende*¹⁷¹ s a *Fædrelandet*, augusztus 3-án a *Flyveposten* is, mely a közlést így indokolja: „Mivel ez a beszéd nagyon érdekes és történelmi jelentőségű Anglia politikájának megítélése szempontjából, fontosnak tartjuk közlését.”¹⁷²

A *Berlingske Tidende* a beszédre vastag betűkkel hívja fel az olvasók figyelmét. Talán nem véletlen, hiszen a beszéd a dán ügyeket is érintette. Palmerston válasza végén politikáját védelmezi, különösen ami a dán-német kérdésben betöltött szerepét illeti. Ugyanis nemcsak a dánok, hanem a francia liberális lapok is többször vádolták őt „lanyha” közvetítése, a schleswigi ügyben tanúsított tájékozatlansága és a kérdéssel kapcsolatos nem titkolt közönye miatt. Palmerston, hogy ellensúlyozza a magyar ügyvel szembeni óvatos állásfog-

¹⁶⁷ *Berlingske Tidende*, 1849. június 20.

¹⁶⁸ *Berlingske Tidende*, 1849. június 27.

¹⁶⁹ *Fædrelandet*, 1849. június 26.

¹⁷⁰ *Berlingske Tidende*, 1849. július 28.

¹⁷¹ *Berlingske Tidende*, 1849. július 30.; *Fædrelandet*, 1849. július 30.

¹⁷² *Flyveposten*, 1849. augusztus 3.

lalását, s védje magát a támadások ellen, a dán-német kérdésben elért politikai sikereinek említésével fejezte be beszédét.¹⁷³ Palmerston magyarok iránt kinyilvánított szimpátiájának érzékelése ellenére sincs nyoma a dán sajtóban annak, hogy messzemenő következtetést vontak volna le belőle Magyarország jövőjét illetően. Konkrét véleményt a kérdésről ugyancsak a *Flyveposten* nyilvánított, ő is ránk nézve pesszimista eredménnyel. Már augusztus 3-án a beszéd közlése előtti bevezetőjében úgy találja, hogy Palmerston beszéde csak megerősíti eddigi politikáját: mennyire fontos az európai egyensúly és Ausztria léte.¹⁷⁴ Később a magyar kérdés jövőjéről folytatott, lapok közötti nagy vitában is érvként használja fel Palmerston kijelentését: „soha nem fajulhatnak odáig a dolgok, hogy Ausztria elbukjon.”¹⁷⁵ Az angol közvélemény és Palmerston hangulatváltozását érzékelő dánok nem tulajdonítottak nagy jelentőséget ennek, hiszen ha valamelyik európai nép 1848-ban meg tapasztalhatta, mennyit ér az angol rokonszenv a gyakorlatban, hát az a dán volt. Általánosan elfogadott vélemény volt Dánia-szerte, hogy ha Palmerston valamelyik ügyben közvetíteni kezd, az vagy tragédiával, de legalábbis kudarccal végződik, mint ahogy az az itáliai és jüt-félszigeti közvetítés kapcsán számukra kiderült.

A francia nemzetgyűlésben elhangzott magyar-párti hangoknak és a fent idézett angol cikkeknek viszont meglett az az eredménye, hogy a dán közvélemény kritikusabban kezdte szemlélni az ország eddigi külpolitikáját, és a magyar kérdés is egyre inkább a középpontba került.

A *Københavnsposten* augusztus 18-án megjelent „A dán kormány az európai mozgalommal szemben” című cikke Palmerston véleményének hatása alatt bírálja a márciusi és novemberi minisztérium eddigi tevékenységét. Egyetért azzal, hogy a márciusi minisztérium „Dánia ügyét legitimnek, a schleswig-holsteini felkelést forradalminak állította be, hiszen részben igaz volt, részben pedig minden kormánynak jogában áll úgy intézni saját ügyeit, ahogy azt legjobbnak látja.” A *Københavnsposten* szerint azonban a márciusi minisztérium túl messzire ment, amikor hivatalosan olyan álláspontra helyezkedett, „mely meglehetősen ellentétben állt azzal, amit az egész felvilágosult Európa helyesnek tartott. Lehmann úr erre a veszélyes útra lépett, amikor a Times lapban egész furcsa módon véleményt nyilvánított az egyes országokban zajló eseményekről. Mit gondolhatott az akkor Európát uraló szabad szellemű párt egy olyan kormányról, mely egy tagján keresztül egy világhírű lapban az olasz mozgalmat könnyelműen az oprør (lázadás) szóval illette? Mi mást, mint hogy a schleswig-holsteini felkelés ugyanazt a szimpátiát érdemli, mint Olaszország Ausztria elleni harca, valamint azt, hogy Dánia hercegségekhez fűződő viszonya éppoly erősnek uralmon alapul, mint az osztrákoké Itáliában. Lehmann úr, aki eddig egész életében a közvéleményre támaszkodott, most jónak látta az egész európai közvéleménnyel való szakítást, pusztán azért, hogy megnyerje a kabinetek kegyét. Különös baklövés volt azt feltételezni, hogy a két nagyhatalom, melyre leginkább számítottunk, csupán egy elv kedvéért harcba bonyolódik egy nagyhatalommal, mely akkor úgy tűnt, hogy mindent magával ragad. Ehhez jön még ráadásul, hogy Anglia – mint ahogy azt Lehmann tévesen következtette Lord Palmerston néhány Károly Albert hadjáratával kapcsolatban tett megjegyzéséből – nem a szó legszigorúbb értelmében ismerte el a legitimitás-elvet. Ez érződik az angol kabinet római, toszkánai és magyar ügyekben elfoglalt, ingadozó álláspontján. A legitimista prédikációk nem segítettek, míg végül Lehmann maga is elvesztette a beléjük vetett bizalmat, hi-

¹⁷³ „Északról Délig a nehézségek esetén (nemcsak nemzetek között, hanem nemzet és kormány között dúló belső konfliktusok esetén is) minket kértek közvetítésre. Ilyenkor megtettünk legjobb tudásunk szerint mindent, amit csak megtehettünk, hogy elérjük a célt, melyre kértek minket, és egy esetben ez már majdnem sikerült is...” Majd hivatkozik az 1849. július 10-én Berlinben megkötött békeelőzetesre, mely Palmerston szerint „hamarosan tényleges békét eredményez.” Berlingske Tidende, 1849. július 30.

¹⁷⁴ Flyveposten, 1849. augusztus 3.

¹⁷⁵ Flyveposten, 1849. augusztus 8.

szen röviddel azután a francia kormányhoz fordult, ahol a szükségnek megfelelően teljesen más nyelven kezdett beszélni.”¹⁷⁶

1849 nyarára a dán háború mellett tehát a magyar ügy kötötte le leginkább a minisztertanács és a közvélemény figyelmét, s a magyarországi háború a koppenhágaiak mindennapos beszédtemájává vált.¹⁷⁷ Mindezek után már az sem lesz meglepő, hogy szabadságharcunk legtömörebb, de legszebb értékelését éppen dán részről kaptuk. Carl Ploug, „a skandinavizmus atyja”, a *Fædrelandet* főszerkesztője szinte magyar szónokokat megszágyenítő pátosszal fejezi be az eseményeket összefoglaló 1849 júliusában megjelent négy részes cikksorozatát: „Bár Európa államai nem tudnak tényleges segítséget nyújtani a náluk uralkodó belső problémák miatt, a kontinens szimpátiája mégis a magyar néppel van. Ki tudja, nem válaszol-e mégis valamelyik nemzet a kiáltására: Segítsetek nekünk, mert a mi sorsunk az évszázad sorsa!”¹⁷⁸

¹⁷⁶ Københavnsposten, 1849. augusztus 18.

¹⁷⁷ Lásd a Københavnsposten „A koppenhágai közhangulatról” című cikkét. Københavnsposten, 1849. augusztus 20.

¹⁷⁸ Fædrelandet, 1849. július 21.